

APEK

**Agencija za pošto in elektronske
komunikacije Republike Slovenije**

Stegne 7, p. p. 418

1001 Ljubljana

telefon: 01 583 63 00, faks: 01 511 11 01

e-naslov: info.box@apek.si, http://www.apek.si

davčna št.: 10482369

Številka: 300-92/2005-10

Datum: 7.10.2005

Osnutek ukrepa v skladu s 95. členom ZEKom

Agencija za pošto in elektronske komunikacije Republike Slovenije izdaja na podlagi 22., 23., 24., 25., 26., 27., 30. in 117. člena Zakona o elektronskih komunikacijah (Ur. l. RS, št. 43/04 in 86/04), določb Splošnega akta o določitvi upoštevnihi trgov (Ur. l. RS, št. 77/04) ter ob uporabi določb Zakona o splošnem upravnem postopku (Ur. l. RS, št. 22/05 – uradno prečiščeno besedilo), v zvezi z Analizo upoštevnege trga Posredovanje klicev s fiksne lokacije v javnem telefonskem omrežju (medoperaterski trg), po uradni dolžnosti, družbi Telekom Slovenije d.d., Cigaletova 15, 1000 Ljubljana, ki jo zastopa predsednik uprave Libor Vončina, naslednjo

ODLOČBO

1. Družba Telekom Slovenije d.d., Cigaletova 15, 1000 Ljubljana, ki jo zastopa predsednik uprave Libor Vončina, je na upoštevnege trgu Posredovanje klicev s fiksne lokacije v javnem telefonskem omrežju (medoperaterski trg) operater s pomembno tržno močjo.
2. Družbi Telekom Slovenije d.d., Cigaletova 15, 100 Ljubljana, ki jo zastopa predsednik uprave Libor Vončina, se naloži obveznost dopustitve operaterskega dostopa do določenih omrežnih zmogljivosti in njihove uporabe, v okviru katere:
 - ugoti vsem razumnim zahtevam za dostop do določenih omrežnih elementov oziroma naprav v okviru svojega javnega telefonskega omrežja na fiksni lokaciji, ki so nujno potrebni za posredovanje klicev iz tega omrežja (prva točka drugega odstavka 26. člena ZEKom),
 - zagotovi odprt operaterski dostop do tehničnih vmesnikov, protokolov ali drugih pomembnih tehnologij, ki so nujno potrebni za posredovanje klicev v tem omrežju (peta točka drugega člena 26. člena ZEKom),
 - zagotovi operaterski dostop do sistemov za podporo obratovanju ali podobnih sistemov programske opreme, ki so potrebni za zagotovitev pravične konkurence pri izvajanju storitve (osma točka drugega odstavka 26. člena ZEKom),
 - se v dobro veri pogaja z operaterji, ki zahtevajo dostop do javnega telefonskega omrežja na fiksni lokaciji zaradi posredovanja klicev (druga točka drugega odstavka 26. člena ZEKom),
 - ne zavrne že odobrenega dostopa do javnega telefonskega omrežja na fiksni lokaciji v delu, ki je potreben zaradi posredovanja klicev iz tega omrežja (tretja točka drugega odstavka 26. člena ZEKom).
3. Družbi Telekom Slovenije d.d., Cigaletova 15, 100 Ljubljana, ki jo zastopa predsednik uprave Libor Vončina, se naloži obveznost zagotavljanja enakega obravnavanja, v okviru katere:

- zagotavlja uporabo enakovrednih pogojev dostopa do javnega telefonskega omrežja na fiksni lokaciji in posredovanja klicev s fiksne lokacije v javnem telefonskem omrežju v enakovrednih okoliščinah za druge operaterje, ki zagotavljajo enakovredne storitve (prva točka drugega odstavka 24. člena ZEKom),
 - zagotavlja drugim operaterjem enako kakovostne storitve in informacije v zvezi s posredovanjem klicev s fiksne lokacije v javnem telefonskem omrežju pod enakimi pogoji kot za svoje storitve ali storitve svojih hčerinskih ali partnerskih podjetij (druga točka drugega odstavka 24. člena ZEKom).
4. Družbi Telekom Slovenije d.d., Cigaletova 15, 100 Ljubljana, ki jo zastopa predsednik uprave Libor Vončina, se naloži obveznost zagotavljanja preglednosti, v okviru katere:
- pripravi in objavi na svoji spletni strani vzorčno ponudbo za medomrežno povezovanje zaradi posredovanja klicev v tem omrežju v 30 dneh od dokončnosti te odločbe (drugi odstavek 23. člena ZEKom).
5. Družbi Telekom Slovenije d.d., Cigaletova 15, 100 Ljubljana, ki jo zastopa predsednik uprave Libor Vončina, se naloži obveznost zagotavljanja izbire in predizbire operaterja javnih komunikacijskih storitev, v okviru katere omogoči svojim naročnikom dostop do storitev vseh medomrežno povezanih operaterjev (prvi odstavek 30. člena ZEKom):
- pri vsakem klicu z uporabo posebne številke izbranega operaterja
 - s predizbiro operaterja, ki jo je možno preklicati ob vsakem klicu z uporabo metode iz prejšnje alineje.
6. Družbi Telekom Slovenije d.d., Cigaletova 15, 100 Ljubljana, ki jo zastopa predsednik uprave Libor Vončina, se naloži obveznost glede stroškovne naravnosti cen in sistema stroškovnega računovodstva, v okviru katere:
- oblikuje stroškovne naravnane cene posredovanja klicev s fiksne lokacije v javnem telefonskem omrežju, ki morajo temeljiti na tekočih stroških in metodi popolno alociranih stroškov (prvi odstavek 27. člena ZEKom),
 - do 01.03.2006 vzpostavi, za podporo stroškovni naravnosti cen, sistem stroškovnega računovodstva, ki temelji na tekočih stroških in metodi popolno alociranih stroškov ter najkasneje do 31.05.2006 zagotovi revidiranje tega sistema stroškovnega računovodstva s strani pooblaščenega revizorja (peti in šesti odstavek 27. člena ZEKom),
 - objavi na svoji spletni strani najkasneje do 31.05.2006 opis vzpostavljenega sistema stroškovnega računovodstva, ki prikazuje glavne kategorije, po katerih so stroški razvrščeni v skupine in pravila, ki se uporabljajo za razporeditev stroškov skupaj s poročilom revizorja. O objavi obvesti Agencijo za pošto in elektronske komunikacije Republike Slovenije (šesti odstavek 27. člena ZEKom),
 - v skladu z vzpostavljenim sistemom stroškovnega računovodstva oblikuje in objavi cene posredovanja klicev s fiksne lokacije v javnem telefonskem omrežju in pošlje Agenciji za pošto in elektronske komunikacije Republike Slovenije stroškovno dokumentacijo in podrobnejšo kalkulacijo objavljene cene, iz katere bodo razvidni vsi elementi cene, vključno s stroškovno strukturo lastne cene najkasneje do 31.09.2006 (peti odstavek 27. člena ZEKom),
 - od dokončnosti te odločbe in do oblikovanja in objave cen v skladu s četrto alinejo te točke izreka, oblikuje razumne cene za posredovanje klicev s fiksne lokacije v javnem telefonskem omrežju. V skladu s tem v roku 60 dni od dokončnosti te odločbe Agenciji za pošto in elektronske komunikacije Republike Slovenije predloži utemeljitev razumnosti cen in podrobno kalkulacijo cen, iz katere bodo razvidni vsi elementi cene, vključno s stroškovno strukturo lastne cene, in podroben opis uporabljene metode kalkulacije v skladu z obrazložitvijo.

7. Družbi Telekom Slovenije d.d., Cigaletova 15, 100 Ljubljana, ki jo zastopa predsednik uprave Libor Vončina, se naloži obveznost ločitve računovodskih evidenc, v okviru katere:
- začne najkasneje s 01.03.2006 voditi ločene računovodske evidence za dejavnost povezano s posredovanjem klicev s fiksne lokacije v javnem telefonskem omrežju ločeno od računovodskih evidenc za ostale dejavnosti (prvi odstavek 26. člen ZEKom),
 - zagotovi preglednost svojih grosističnih cen (drugi odstavek 25. člena ZEKom).
8. V tem upravnem postopku niso nastali stroški postopka.

Obrazložitev:

Agencija za pošto in elektronske komunikacije Republike Slovenije (v nadaljevanju: agencija) mora v skladu s 21. členom Zakona o elektronskih komunikacijah (Ur. l. RS, št. 43/04 in 86/04, v nadaljevanju: ZEKom) v sodelovanju z organom, pristojnim za varstvo konkurence, v rednih časovnih intervalih analizirati trge, ki so določeni s Splošnim aktom o določitvi upoštevnihi trgov (Ur. l. RS, št. 77/04, v nadaljevanju: Splošni akt). Agencija je v skladu s tem po uradni dolžnosti izvedla analizo upoštevnehi trga »Posredovanje klicev s fiksne lokacije v javnem telefonskem omrežju (medoperaterski trg)« kot je določen v osmi točki 3. člena Splošnega akta. Agencija izvaja analize upoštevnihi trgov v skladu s svojimi pristojnostmi zaradi zasledovanja cilja ugotovitve ali na posameznem upoštevnehi trgu obstaja učinkovita konkurenca oz. ali ima operater (lahko tudi dva ali več operaterjev skupaj) na tem trgu pomembno tržno moč kot je definirana v prvem odstavku 19. člena ZEKom. Na podlagi izsledkov analize se naložijo, spremenijo, ohranijo ali razveljavijo obveznosti kot jih določa ZEKom v 23. do 30. členu.

Novi regulativni okvir na področju elektronskih komunikacij v Evropski uniji (v nadaljnjem besedilu: EU) kot tudi ZEKom predvidevata tristopenjski proces v postopku določitve operaterja s pomembno tržno močjo in naložitve obveznosti z namenom odpravljanja motenj na ne dovolj konkurenčnem trgu.

Prvi korak vsebuje določitev upoštevnihi trgov na področju elektronskih komunikacij v skladu s prvim odstavkom 20. člena ZEKom. Agencija je s tem namenom sprejela Splošni akt, ki je začel veljati dne 17.07.2004.

V drugem koraku agencija v sodelovanju z Uradom za varstvo konkurence opravi analizo upoštevnehi trga v kateri ugotavlja ali na trgu obstaja učinkovita konkurenca.

V primeru, da na trgu ni učinkovite konkurence, agencija v tretjem koraku v upravnem postopku določi operaterja s pomembno tržno močjo in mu naloži vsaj eno izmed možnih obveznosti z namenom reševanja dejanskih ali potencialnih motenj na trgu.

Pravno in zgodovinsko ozadje

Trg telekomunikacijskih storitev v Republiki Sloveniji je popolnoma liberaliziran od maja 2001. Podlaga za popolno liberalizacijo je bil sprejeti Zakon o telekomunikacijah (Ur. l. RS, št. 30/01 in 110/02, v nadaljevanju: ZTel-1). S sprejetjem ZTel-1 je telekomunikacijsko omrežje postalo odprto in dostopno za vse potencialne operaterje. V skladu z drugim odstavkom 27. člena in 29. členom ZTel-1 so operaterji lahko izvajali storitve fiksne javne telefonske storitve na podlagi dovoljenja.

V letu 2002 je bil sprejet nov regulacijski okvir elektronskih komunikacij v Evropski uniji (v nadaljevanju: EU), v okviru katerega je bila sprejeta tudi Direktiva 2002/19/ES Evropskega Parlamenta in Sveta o dostopu do elektronskih komunikacijskih omrežij in pripadajočih naprav ter o njihovem medomrežnem povezovanju (UL L 108, 24.04.2002, str. 7, v nadaljevanju: Direktiva o dostopu) ter Direktiva 2002/22/ES Evropskega Parlamenta in Sveta, ki določa pravice končnih uporabnikov pri uporabi elektronskih komunikacijskih omrežij in storitev (UL L 108, 24.04.2002, str. 51, v nadaljevanju: Direktiva o univerzalni storitvi). Predhodnice Direktive o dostopu in Direktive o univerzalni storitvi so bile naslednje direktive: Direktiva 90/387/EGS in Direktiva 97/51/ES ki sta urejali prost dostop ter Direktiva 98/10/ES ki je urejala govorno telefonijo. Določbe zadnjih treh navedenih direktiv je povzegal tudi ZTel-1, ki je že opredelil kot enega temeljnih ciljev razvoj konkurence na upoštevem trgu.

Agencija za telekomunikacije, radiodifuzijo in pošto Republike Slovenije (v nadaljevanju: ATRP), kot pravna predhodnica agencije je nato na podlagi opravljene tržne analize z odločbo št. 300-30/2003/9 z dne 08.05.2003 družbo Telekom Slovenije d.d. (v nadaljevanju: Telekom) določila za operaterja s pomembno tržno močjo za storitveni segment fiksnih javnih telefonskih storitev in storitveni segment fiksnega javnega telekomunikacijskega omrežja na območju Republike Slovenije z obveznostmi, ki jih imajo operaterji s pomembno tržno močjo v skladu z določbami ZTel-1, ki se nanašajo na skupno rabo objektov (65. člen ZTel-1), odprt dostop do omrežij (68. člen ZTel-1), nudenje vmesnikov (69. člen ZTel-1) in medomrežnega povezovanja (73. člen ZTel-1). ATRP je pri analizi in določitvi operaterja s pomembno tržno močjo upoštevala, da so storitve operaterja javnega fiksnega telekomunikacijskega omrežja storitve medomrežnih povezav. Analiza storitvenega segmenta fiksnega javnega telekomunikacijskega omrežja po ZTel-1 ni ločevala med posredovanjem, tranzitom in zaključevanjem klicev, ampak je upoštevala prihodek na storitvenem segmentu operaterja javnega fiksnega telekomunikacijskega omrežja pri zagotavljanju medomrežnih povezav.

A. Potek postopka

Agencija je z dopisi št. 300-75/2004/1-113 z dne 16.7.2004 pozvala vse fizične in pravne osebe, ki zagotavljajo elektronska komunikacijska omrežja oz. izvajajo elektronske komunikacijske storitve ter so vpisane v uradno evidenco agencije, kot je določena v 127. členu ZEKom, da izpolnijo vprašalnike, na podlagi katerih bo agencija izvedla tržne analize na vseh 18 upoštevnihih trgih kot so določeni v 3. členu splošnega akta. Rok za dostavo podatkov je bil 24.9.2004. Z izpolnjenimi vprašalniki je agencija pridobila podatke za obdobje od 1.1.2002 do 30.6.2004.

V uradni evidenci agencije je bilo v opazovanem obdobju sedem (7) operaterjev, ki so agencijo obvestili, da zagotavljajo dostop do javnega telefonskega omrežja, in sicer:

- družba **Telekom Slovenije d.d.**, Cigaletova 15, 1000 Ljubljana
- družba **Incotel d.o.o.**, Novi trg 1, 8000 Novo mesto
- družba **Voljatel d.d.**, Šmartinska 106, 1000 Ljubljana
- družba **Sinfonika d.o.o.**, Motnica 7, 1236 Trzin
- družba **Incotel Com d.o.o.**, Novi trg 1, 8000 Novo mesto
- družba **T – 2 d.o.o.**, Streliška 150, 2000 Maribor
- družba **Perftech d.o.o.**, Pot na Lisice, 4260 Bled

Iz posredovanih podatkov je agencija ugotovila, da je od navedenih operaterjev do konca obdobja analize, to je do 30.6.2004, navedene storitve ponujala le družba Telekom.

Po prejemu vseh potrebnih podatkov, ki jih je agencija pridobila na podlagi sestavljenih vprašalnikov in po pregledu uradne evidence agencije, je agencija pričela s postopkom analize na upoštevnom trgu »Posredovanje klicev s fiksne lokacije v javnem telefonskem omrežju (medoperaterski trg)« kot je določen z osmo točko 3. člena Splošnega akta.

Agencija mora pri izvajanju analize upoštevati tako obstoječa dejstva, kot tudi relevantne potencialne spremembe na upoštevnom trgu v bližnji prihodnosti oz. do naslednjih analiz. Tržna analiza pri ugotavljanju stanja na trgu tako upošteva obdobje do naslednjega pregleda stanja na upoštevnom trgu. V skladu s prvim odstavkom 21. člena ZEKom mora agencija tržne analize opravljati v rednih časovnih intervalih, ki ne smejo biti daljši od enega leta.

Agencija je v skladu s tretjim odstavkom 124. člena ZEKom pri izvajanju analize upoštevnega trga in določitvi stopnje konkurence oz. pomembne tržne moči sodelovala z Uradom za varstvo konkurence.

Agencija je z dopisom št. 300-92/2005-8 (v nadaljevanju: dopis) z dne 29.07.2005 po uradni dolžnosti začela z upravnim postopkom zoper družbo Telekom v zvezi z opravljeno analizo upoštevnega trga »Posredovanje klicev s fiksne lokacije v javnem telefonskem omrežju (medoperaterski trg)«. V skladu s tem je agencija na podlagi prvega odstavka 138. člena v povezavi s 145. členom Zakona o splošnem upravnem postopku (Ur. l. RS, št. 22/05 – uradno prečiščeno besedilo) z dopisom družbo Telekom pozvala, da se izjasni o dejstvih in ugotovitvah ekonomske analize, ki jo je agencija izvedla zaradi ugotovitve stanja na upoštevnom trgu kot to zahteva 21. člen ZEKom. Družba Telekom se je z dopisom št. 01/30-214-55 z dne 22.08.2005 opredelila glede opravljene ekonomske analize s strani agencije in podala pripombe k posameznim ugotovitvam.

Družba Telekom v uvodu meni, da je ugotovitev ekonomske analize, da bi bilo potrebno naložiti ukrep enakega obravnavanja v segmentu priključitve na različne nivoje central (PX; SX in IX) preuranjena in ne docela razumljiva, zato je mnenja, da bi bilo navedeno vprašanje potrebno še dodatno preučiti tako s tehničnega kot ekonomskega vidika. Obenem družba Telekom meni, da bi bilo potrebno ohraniti zaključevanje in posredovanje mednarodnih klicev na nivoju IX centrov, saj ni mogoče realizirati predizbire mednarodnega prometa na SX nivoju, na nižjih nivojih ni mogoče zagotoviti mednarodnega tranzitnega prometa, s prehodom na nižji nivo se izgubi nadzor nad mednarodnim prometom (kot je zagotovljeno na IX1 Ljubljana in IX2 Maribor), interworking med NAT0 oz. NAT1 in INAT0 na nivoju SX central ni preizkušen, tarifna centra za mednarodni promet sta trenutno le IX1 in IX2 in mednarodni centri se povezujejo na nivoju mednarodnih centrov v skladu z ITU priporočili (družba Telekom kot primere navaja Telecom Italia, Telefonico, Český Telekom). Obenem družba Telekom dopušča možnost vezave na nivoju SX pod določenimi pogoji (ločeni povezovalni linki), vendar opozarja na probleme na PX nivoju, kjer je potrebno ohraniti pogoj, da se operater priključi na vse PX centre, ki so priključeni na en SX, zaradi nehomogenosti številskih blokov po prometnih izvorih (problem obvladljivosti) in zaradi potencialnega oteževanja delovanja sistema, ker ima družba Telekom na posameznih prometnih izvorih po dve centrali EWSD in Si2000.

Družba Telekom v nadaljevanju meni, da ukrep določitve razumne cene, ki bi v prehodnem obdobju do vzpostavitve ustreznega sistema stroškovnega računovodstva, omogočal določitev stroškovno naravnane lastne cene storitve posredovanja klicev, pomeni preveliko breme in lahko neposredno povzroči dodatne težave in zamude pri vzpostavitvi sistema stroškovnega računovodstva. Obenem družba Telekom meni, da test imputacije kot je predlagan, ne omogoča pravih končnih rezultatov, saj je v zvezi s posredovanjem klicev težko primerjati maloprodajne in grosistične cene, ker imajo navedene storitve povsem

drugačno stroškovno osnovo. V skladu s tem družba Telekom predlaga, da se kriterij razumnosti cen ne uvede oz. se ga podrejeno uvede izključno za potrebe naknadne (ex post) kontrole morebitnega povišanja cen s strani družbe Telekom.

Družba Telekom prav tako navaja, da je ugotovitev agencije, da se vse storitve dostopa preko 0880, 0888 in 0889 storitev zagotavljajo povezanemu operaterju in zanj pomenijo posredovanje klicev, napačna. Družba Telekom ugotavlja, da gre le pri dostopu preko 0880 za storitev potencialnemu operaterju, medtem ko gre v primeru dostopa preko 0888 in 0889 za storitev končnim uporabnikom in zato ti dve storitvi nikakor ne moreta biti del upoštevnega trga kot ga je določila agencija. Obenem družba Telekom navaja, da ni potrebe po združevanju ureditve dostopa preko 0880 in 0881 v vzorčni ponudbi o medomrežnem povezovanju.

Družba Telekom navaja v nadaljevanju da se zdi predlog agencije glede cen dostopa do interneta sporen v luči potencialnega, 150%, zviševanja cen navedene storitve v primeru ureditve kot je bila predlagana v analizi (razumna cena dostopa do interneta bi naj bila enaka ceni posredovanja govornih klicev).

Družba Telekom ob koncu odpira nekatera vprašanja, ki so kot potencialni ukrepi predlagana v analizi, in sicer meni: da je navedba da so glavni elementi za zagotavljanje telefonskih storitev za končne uporabnike posredovanje klicev, tranzit in zaključevanje klicev zavajajoča, da je sporna ugotovitev da operater pri posameznem klicu znotraj svojega omrežja proda storitev (posredovanja) samemu sebi, da obveznost zagotoviti odprt dostop do tehničnih vmesnikov, protokolov in drugih pomembnih tehnologij ni natančno opredeljena, da ne drži navedba da družba Telekom ni stroškovno utemeljila cen medomrežnega povezovanja, da je ugotovitev o 100% tržnem deležu napačna zaradi zastarelosti podatkov, da agencija narobe razlaga koncept izravnalne kupne moči, da se argument zvezanosti storitev ne zdi pravilen in da se zdi argument tehnoloških prednosti, ki temelji na zgodovinskih dejstvih, očitno napačen.

Agencija je pripombe družbe Telekom ki so bile posredovane z dopisom št. 01/30-214-55 dne 22.08.2005 preučila in jih ustrezno upoštevala oz. ustrezno obrazložila njihovo neupoštevanje kakor je razvidno iz nadaljevanja obrazložitve te odločbe.

Agencija se bo o posameznih navedbah družbe Telekom opredelila v nadaljevanju te obrazložitve in sicer v odsekih, ki obravnavajo navedena sporna vprašanja.

B. Opredelitev upoštevnega trga

Prvi korak pri izvedbi analize v skladu s 21. členom ZEKom je določitev upoštevnega trga, ki ga bo konkretna analiza zajela. Pri opredelitvi upoštevnega trga je potrebno upoštevati določila novega regulativnega okvirja na področju elektronskih komunikacij v Evropski uniji (v nadaljevanju: EU). Tako je Komisija Evropskih Skupnosti (v nadaljevanju: Komisija) na podlagi prvega odstavka 15. člena Direktive 2002/21/ES Evropskega parlamenta in Sveta z dne 7. marca 2002 o skupnem ureditvenem okviru za elektronska komunikacijska omrežja in storitve (UL L 108, 24.04.2002, str. 33, v nadaljevanju: Okvirna direktiva) sprejela Priporočilo z dne 11. februarja 2003 o upoštevnehih trgih produktov in storitev v sektorju elektronskih komunikacij, ki so lahko predmet predhodnega urejanja v skladu z Direktivo 2002/21/ES Evropskega parlamenta in Sveta o skupnem ureditvenem okviru za elektronska komunikacijska omrežja in storitve (UL L 114, 08.05.2003, str. 45, v nadaljevanju: Priporočilo). V slednjem je Komisija opredelila trga produktov in storitev v sektorju elektronskih komunikacij, katerih značilnosti lahko utemeljujejo uvedbo regulativnih

obveznosti kot so določene v posebnih direktivah in so tako lahko predmet predhodne (ex ante) regulacije.

Pri določitvi upoštevni trgov, kot izhajajo iz Priporočila, je Komisija upoštevala in ravnala v skladu z načeli konkurenčnega prava. Agencija je, v skladu s prvim odstavkom 20. člena ZEKom, omenjene upoštevne trge produktov in storitev prevzela s sprejetjem Splošnega akta o določitvi upoštevni trgov (Ur. l. RS, št. 77/04, v nadaljevanju: Splošni akt).

Iz Splošnega akta je razvidno, da so upoštevni trgi produktov in storitev zgolj določeni s posameznim poimenovanjem posameznega upoštevnega trga, iz česar izhaja, da je potrebno posamezni upoštevni trg podrobneje opredeliti oz. definirati v okviru analize oz. posamezne odločbe o določitvi operaterja oz. operaterjev s pomembno tržno močjo, ki se izdaja na podlagi opravljene analize, saj je potrebno opredeliti kateri produkti oz. storitve se na tem trgu nahajajo.

Pri opredelitvi oz. definiciji upoštevnega trga produktov oz. storitev je potrebno upoštevati dva kriterija, in sicer:

- **Zamenljivost povpraševanja**

Zamenljivost povpraševanja se ugotavlja na podlagi zamenljivosti storitev z vidika uporabnika storitve. Zamenljivost povpraševanja je kriterij, ki omogoča določitev storitev ali nabora storitev, ki so z vidika uporabnika substituti, torej tiste storitve, ki so lahko zamenljive v primeru relativnega zvišanja cen. Pri ugotavljanju obstoja zamenljivosti storitev oz. nabora storitev pri povpraševanju po le-teh je potrebno upoštevati vsako prejšnje obnašanje uporabnikov. Kjer je mogoče, se preveri preteklo gibanje cen potencialno konkurenčnih storitev. V kolikor teh podatkov ni in je to potrebno, se poišče in preveri verjetne reakcije uporabnikov in ponudnikov na relativno povišanje cen storitev, ki so predmet analize.

Možnost uporabnikov storitev, da zamenjajo storitev za neko drugo storitev zaradi majhnega vendar pomembnega dviga cen, je lahko ovirana zaradi znatnih stroškov prehoda. Uporabniki, ki so investirali v tehnologijo z namenom prejemanja storitve morda ne bodo pripravljene prevzeti kakršnihkoli dodatnih stroškov, ki so povezani z zamenjavo obravnavane storitve za substitut.

Pogosto se zgodi tudi, da so uporabniki pogodbeno ali dejansko vezani z določenim ponudnikom preko dolgoročnih pogodb ali zaradi visokih stroškov zamenjave terminalske opreme. V primerih, ko je uporabnik soočen z visokimi stroški zamenjave storitve A za storitev B, ti dve storitvi ne smeta biti vključeni v isti upoštevni trg.

- **Zamenljivost ponudbe**

Pri ugotavljanju zamenljivosti ponudbe je potrebno upoštevati, da se podjetje, ki trenutno ne deluje na upoštevni trgu lahko odloči za vstop na trg v primeru trajnejšega povišanja relativnih cen in v razumnem roku. V primeru, ko so stroški zamenjave zagotavljanja storitve za obravnavano storitev relativno zanemarljivi, mora biti ta storitev vključena v upoštevni trg. Dejstvo, da ima konkurenčno podjetje v last sredstva za zagotavljanje storitev, je nerelevantno, če so potrebne znatne dodatne investicije za zagotavljanje te storitve. Prav tako pa je potrebno upoštevati dolgoročno vezavo kapacitet pri zagotavljanju storitev. Zgolj potencialna zamenljivost na strani ponudbe ni zadosten kriterij pri opredelitvi upoštevnega trga.

Prav tako je potrebno upoštevati obstoječe zakonske ali druge regulativne ter strukturne ovire za vstop, ki lahko preprečijo pravočasen vstop na upoštevni trg in posledično onemogočijo zamenljivost na strani ponudbe. Zamenljivost ponudbe ne služi samo za definiranje upoštevne trga, ampak tudi za določanje udeležencev na upoštevni trgu.

Ugotavljanje zamenljivosti povpraševanja in ponudbe na upoštevni trgu

Agencija je na upoštevni trgu analizirala posredovanje klicev s fiksne lokacije v javnem telefonskem omrežju. Agencija je pri določitvi upoštevne trga izhajala iz ugotovitve, da na maloprodajni trgu ločimo dostop do javnega telefonskega omrežja na fiksni lokaciji (za rezidenčne in poslovne uporabnike) in posredovanje klicev s fiksne lokacije v javnem telefonskem omrežju. Pri tem se potencialni operater lahko odloči, da vstopi na celotni trg ali pa samo na trg posredovanja klicev ali celo izbere samo določeno vrsto klicev. Pri oceni povezanih medoperaterskih trgov je potrebno upoštevati prej navedene maloprodajne trge kot ponudbo operaterja samemu sebi (»self supply«).

Glavni elementi za zagotavljanje telefonskih storitev za končne uporabnike so posredovanje klicev, tranzit in zaključevanje klicev skupaj s povezanimi elementi, kot so signalizacija in ostale potrebne pomožne storitve. Operater, ki ponuja telefonske storitve končnim uporabnikom, lahko te vhodne elemente nabavi posebej ali skupaj ali pa jih zagotovi tako, da zgradi obsežno omrežje, lahko pa del omrežja tudi najame.

Uporabniki na upoštevni trgu »Posredovanje klicev s fiksne lokacije v javnem telefonskem omrežju (medoperaterski trg)« so drugi operaterji fiksne telefonije in tisti vertikalno integriran del zadevnega operaterja, ki uporablja storitev dostopa in posredovanja klicev lastnega operaterja (t.i. »self-supply« storitve) zaradi nudenja maloprodajnih storitev končnim uporabnikom.

Medoperaterski trg »Posredovanje klicev s fiksne lokacije v javnem telefonskem omrežju (medoperaterski trg)« se zagotavlja na podlagi prodanih minut in torej vključuje elemente, ki so potrebni, da se storitve na trgu zagotovijo drugim operaterjem, pa tudi samemu sebi (»self-supply«) kot lastne storitve. Lastne storitve posredovanja klicev so tiste storitve, ki jih operater posamičnega javnega telefonskega omrežja na fiksni lokaciji na grosistični ravni nudi sebi ali tistemu svojemu vertikalno integriranemu delu, ki deluje in nudi storitev na upoštevni maloprodajni trgu. Storitve zajema telefonske klice lastnih končnih uporabnikov, ki izvirajo in se posredujejo znotraj sistema operaterja ali izvirajo v sistemu operaterja in se posredujejo v sistemih drugih operaterjev (bodisi na geografske ali ne-geografske številke).

Tudi če ne obstajajo drugi operaterji, ki bi na medoperaterskem trgu uporabljali storitve posredovanja klicev s fiksne lokacije v javnem telefonskem omrežju, je mogoče definirati hipotetičen trg na osnovi zagotavljanja storitev dostopa in posredovanja klicev zadevnega operaterja samemu sebi. Takšno stališče izhaja tudi iz Komentarja Evropske komisije o tržni analizi madžarskega regulatorja trgov elektronskim komunikacij (NHH) št. SG-Greffe (2004) D/204343 z dne 1. oktobra 2004, v katerem je izrazila stališče, da odsotnost sklenjenih medoperaterskih pogodb na grosističnem trgu zgolj kaže na to, da se vsa ponudba na zadevnem grosističnem trgu izstavlja interno preko vertikalne integracije operaterjev omrežij. V takem primeru se, po mnenju Evropske komisije, struktura ponudbe na grosističnem nivoju (tržni deleži operaterjev, ki so dejavni na zadevnem trgu) izvede iz ponudbe na maloprodajni trgu, relevantni grosistični trg posredovanja klicev pa se mora analizirati na osnovi konkurenčnih pogojev na maloprodajni trgu.

Z namenom natančnega definiranja upoštevne trga je potrebno ugotoviti ali obstaja zamenljivost na strani ponudbe in povpraševanja. Pri zamenljivosti ponudbe ugotavljamo ali v primeru relativnega povišanja cen na upoštevni trg vstopi podjetje, ki trenutno ni navzoče. Prav tako ugotavljamo ali so prisotne ovire za vstop, ki potencialnemu ponudniku otežujejo ali onemogočajo vstop na upoštevni trg.

Alternativa za nakup posredovanja klicev je zgraditev dostopovnega omrežja do končnih uporabnikov ali nakup ali najem že zgrajenega dostopovnega omrežja do končnega uporabnika. Ali in kdaj so te alternativne možnosti dejansko verjetne, pa je odvisno od analize več dejavnikov in kriterijev. Kot bo razvidno iz obrazložitve ugotovitev analize v nadaljevanju nobena od teh možnosti, ki zahtevajo velike investicije, ni posebej verjetna.

Pri zamenljivosti povpraševanja pa ugotavljamo ali ima uporabnik v primeru relativnega zvišanja cena možnost izbire produkta ali storitve oz. nabora le-teh, ki predstavljajo z vidika uporabnika alternativo in so torej del upoštevne trga. Agencija ugotavlja, da so cene posredovanja klicev na medoperaterskem trgu na določenem omrežju lahko omejene zaradi prisotnosti alternativnih možnosti z vidika uporabnika, torej alternativnega operaterja, ki ponuja storitev končnim uporabnikom.

Agencija poleg že navedenega ugotavlja, da predstavljajo sestavni del upoštevne trga »Posredovanja klicev s fiksne lokacije v javnem telefonskem omrežju (medoperaterski trg)« naslednje oblike posredovanja klicev:

– **posredovanje telefonskih klicev s pomočjo izbire in pred-izbire operaterja**

Storitev zajema telefonske klice končnih uporabnikov v sistemu operaterja, ki s pomočjo predpone ali stalne virtualne povezave koristijo telefonske storitve drugih operaterjev. Operater tako posreduje s pomočjo tehnike pred-izbire in izbire klic svojega končnega uporabnika do sistema drugega operaterja. Drugi operater potem ta klic zaključi znotraj svojega omrežja ali pa ga tranzitira do drugega operaterja.

– **posredovanje klicev preko številke 0881 xx xxx ter dostopa ISDN PA za operaterje**

Storitev zajema klice končnih uporabnikov v sistemu operaterja, ki preko posebne številke 0881 xx xxxx koristijo klicne storitve drugih operaterjev, ki so medomrežno povezani preko ISDN PA (primarni ISDN dostop). Glavna razlika med storitvijo izbire in klicev s pomočjo predpone 0881 xx xxxx je v signalizaciji med ponudnikom storitve in medomrežno povezanim operaterjem. Uporabniška signalizacija, ki se uporablja v primeru klicev preko številke 0881 xx xxx ne omogoča začetka obračunavanja zveze šele ko je zveza med klicanim in klicočim vzpostavljena, temveč že ko je klic prenešen preko medomrežne povezave in je iz tega vidika zelo ugodna za ponudnika storitve in veliko manj za priključenega operaterja.

– **posredovanje klicev v internetna omrežja s pomočjo klicnega dostopa na številke 0880 xx xxx, 0888 xx xxx, 0889 xx xxx**

Storitev klicnega dostopa do operaterja internet storitev se izvaja preko ISDN PA in posebnih števil iz skupin 0880 xx xxx, 0888 xx xxx in 0889 xx xxx. Gre funkcionalno za enako storitev posredovanja klicev kot pri govornih klicih, saj se uporablja ista infrastruktura na nivoju komutacije. Storitev zajema klice končnih uporabnikov, ki želijo v sistemu operaterja, preko medomrežne povezave, vzpostaviti dostop do interneta.

Storitve se razen v oštevilčenju razlikujejo še v načinu obračunavanja v odnosu med operaterjem, ki posreduje klice in operaterjem ponudnikom internet storitve oziroma uporabnikom storitve:

- **0880 xx xxx** - operater promet na posebno številko za dostop do omrežja zaračuna operaterju ponudniku internetne storitve
- **0888 xx xxx** - operater promet na posebno številko za dostop do operaterja ponudnika internet storitve zaračunava v okviru prometa, izraženega v minutah na računu za telefonski promet uporabnika. Prihodki od prometa se razdelijo med operaterjem ter ponudnikom internet storitev in sicer operaterju za posredovanje klicev in zaračunavanje storitve uporabniku ter operaterju ponudniku internet storitev za nudenje internetnega dostopa preko njegovega omrežja
- **0889 xx xxx** - operater promet na posebno številko za dostop do interneta zaračuna v okviru prometa, izraženega v minutah na računu za telefonski promet svojemu uporabniku

Vse tri storitve zajemajo storitev posredovanja klicev s fiksne lokacije v javnem telefonskem omrežju, razlikujejo se le v načinu izvedbe. Storitev preko posebne številke 0889 xx xxx zajema poleg posredovanja klicev še dodatno storitev zaračunavanja končnim uporabnikom, storitev preko posebne številke 0888 xx xxx pa poleg posredovanja klicev in storitve zaračunavanja končnim uporabnikom še storitev internetnega dostopa. Vse storitve se nudijo medomrežno povezanemu operaterju ponudniku internet storitve, da lahko slednji nudi storitev internetnega dostopa končnim uporabnikom.

Agencija ugotavlja, da so vse navedene storitve torej zamenljive, saj gre iz vidika zamenljivosti ponudbe za uporabo enakih elementov omrežja, iz vidika zamenljivosti povpraševanja pa predstavljajo za operaterja alternativne rešitve za delovanje na maloprodajnem trgu.

Definicija upoštevnega storitvenega trga

Na podlagi zgornjih ugotovitev o zamenljivosti ponudbe in povpraševanja agencija zaključuje, da je upoštevni trg »Posredovanje klicev s fiksne lokacije v javnem telefonskem omrežju (medoperaterski trg)« trg, ki obsega:

- posredovanje klicev končnih uporabnikov iz sistema operaterja na končne uporabnike v sistemu operaterja oz. ponudba samemu sebi (»self supply«) in na končne uporabnike v sistemu drugega operaterja
- posredovanje klicev s pomočjo izbire in pred-izbire operaterja
- posredovanje klicev preko številke 0881 xx xxxter dostopa ISDN PA za operaterje
- posredovanje klicev v internetna omrežja s pomočjo klicnega dostopa na številko 0880 xx xxx, 0888 xx xxx, 0889 xx xxx

Družba Telekom v dopisu št. 01/30-214-55 z dne 22.08.2005 navaja, da je ugotovitev agencije, da se vse storitve dostopa preko 0880, 0888 in 0889 storitev zagotavljajo povezanemu operaterju in zanj pomenijo posredovanje klicev, napačna. Družba Telekom ugotavlja, da gre le pri dostopu preko 0880 za storitev potencialnemu operaterju, medtem ko gre v primeru dostopa preko 0888 in 0889 za storitev končnim uporabnikom in zato ti dve storitvi nikakor ne moreta biti del upoštevnega trga kot ga je določila agencija.

Agencija ob tem ugotavlja, da gre pri storitvah 0880, 0888 in 0889 za enake vrste storitev, saj družba Telekom te storitve zagotavlja operaterjem, ki želijo ponuditi končnim

uporabnikom, ki so vezani na omrežje družbe Telekom storitve ozkopasovnega interneta. Operaterji potrebujejo storitev posredovanja klicev s strani družbe Telekom, če želijo nuditi končnim uporabnikom storitev ozkopasovnega interneta. Razlika med posameznimi vrstami dostopa preko števil 0880, 0888 in 0889 je le v načinu zaračunavanja storitve posredovanja klicev. Torej v tem ali družba Telekom za svoje storitve to zaračunava direktno svojemu uporabniku ali pa to medomrežno povezanemu operaterju. Gre le za dodatno storitev zaračunavanja storitve, ki jo družba Telekom tudi dodatno zaračuna, zato se cene klicev na 0888, 0889 in 0880 razlikujejo.

Upoštevni geografski trg

Upoštevni geografski trg obsega vsa področja, kjer operaterji ponujajo storitve in povprašujejo po storitvah v enakih pogojih konkurence. Pri določanju upoštevne geografskega trga se ne upoštevajo področja, na katerih so pogoji konkurence pomembno različni.

Splošni akt določa, da je geografski trg za medoperaterski trg Posredovanje klicev s fiksne lokacije v javnem telefonskem omrežju (medoperaterski trg), celotno območje Republike Slovenije. Geografski upoštevni trg je območje Republike Slovenije, saj so konkurenčni pogoji enako za območje celotne države in operaterji ne ponujajo storitev vezanih na določeno regijo ali območje.

C. Analiza podatkov in uporaba meril za ugotovitev stanja na upoštevni trgu

Agencija v okviru analize, ki jo izvede na podlagi prvega odstavka 21. člena ZEKom, ugotavlja ali na posameznem upoštevni trgu obstaja učinkovita konkurenca. Komisija je na podlagi regulativnega okvirja za področje elektronskih komunikacijskih omrežij in storitev sprejela tudi smernice, ki naj bi nacionalnim regulatornim organom držav članic EU pomagale pri ugotavljanju obstoja konkurence na upoštevni trgih in ocenitvi položaja s pomembno tržno močjo. Iz Smernic Komisije o analizi trga in oceni pomembne tržne moči v skladu z regulativnim okvirom Skupnosti za elektronska komunikacijska omrežja in storitve (UL C 165, 11.07.2002, str. 6, v nadaljevanju: Smernice) izhaja, da je ugotovitev, da na ustreznem trgu obstaja učinkovita konkurenca, enakovredna ugotovitvi, da nobeno podjetje samo ali skupaj z drugim podjetjem nima pomembne tržne moči na tem upoštevni trgu. Iz tega sledi, da mora nacionalni regulatorni organ v primeru, da ugotovi, da na ustreznem trgu ni učinkovite konkurence, določiti podjetje s pomembno tržno močjo na tem upoštevni trgu in v skladu s četrtem odstavkom 16. člena Okvirne direktive naložiti ustrezne obveznosti ali pa ohraniti oz. spremeniti obveznosti, kjer že obstajajo. Agencija je na podlagi šestega odstavka 19. člena ZEKom zavezana, da pri določanju pomembne tržne moči ravna skladno z zakonodajo ES in dosledno upošteva smernice Evropske komisije, ki urejajo tržno analizo in določitev pomembne tržne moči na področju elektronskih komunikacijskih omrežij in storitev.

ZEKom v prvem odstavku 19. člena definira pojem operaterja s pomembno tržno močjo. Iz določila izhaja, da ima operater pomembno tržno moč, če ima sam ali skupaj z drugimi operaterji na določenem trgu javnih komunikacijskih omrežij oziroma javnih komunikacijskih storitev (upoštevni trg) položaj, enakovreden prevladujočemu položaju, torej tak ekonomski vpliv, da mu omogoča znatno mero samostojnosti nasproti konkurentom, uporabnikom in potrošnikom.

Določitev pomembne tržne moči, ki je temeljni sestavni del predhodne (ex ante) regulacije, katere osnovni cilj je predhodna ocenitev ali je eno ali več podjetij skupaj na upoštevni trgu v prevladujočem položaju, temelji na drugačnih predpostavkah in pričakovanjih kot temelji

določitev prevladujočega položaja s strani organa pristojnega za varstvo konkurence v okviru naknadne (ex post) kontrole ravnanje udeležencev na trgu. Taka ugotovitev izhaja tudi iz 70. točke Smernic, ki določa, da definiranje pomembne tržne moči zahteva določene metodološke prilagoditve pri določitvi prevladujočega položaja v okviru predhodne regulacije v razmerju do naknadne regulacije.

Treba je poudariti, da nacionalnim regulatornim organom ni treba ugotoviti zlorabe prevladujočega položaja, da lahko podjetje označi kot podjetje s pomembno tržno močjo. Z vnaprejšnjo (ex ante) regulacijo želi agencija na področju elektronskih komunikacij izboljšati razmere na ne dovolj konkurenčnem trgu z namenom hitrejšega razvoja konkurence. Pri tovrstni regulaciji je tako potrebno v okviru ekonomske analize upoštevati tako obstoječa dejstva kot tudi morebitne spremembe v bližnji prihodnosti. Ugotavlja se torej, ali je trg potencialno konkurenčen, in s tem tudi, ali je morebitno pomanjkanje učinkovite konkurence začasno ali trajno.

Družba Telekom v svojem dopisu št. 01/30-214-55 z dne 22.08.2005 dvomi, da so uporabljeni podatki še relevantni v času podajanja pripomb in da nekatere ugotovitve temeljijo na zastarelih podatkih.

Agencija ob tem opozarja, da ekonomska analiza ni omejena le in izključno na podatke kot so bili posredovani za zahtevano obdobje 01.01.2002 do 30.06.2004. Kot je bilo že opredeljeno zgoraj je potrebno pri izvedbi ekonomske analize upoštevati tako obstoječa dejstva, kot tudi relevantne potencialne spremembe na upoštevem trgu v bližnji prihodnosti oz. do izvedbe naslednje ekonomske analize za zadevni upoštevni trg. V skladu s prvim odstavkom 21. člena ZEKom mora agencija opravljati analize v rednih časovnih intervalih, ki ne smejo biti daljši od enega leta.

Kadar agencija presoja, ali ima operater pomembno tržno moč v skladu s prvim odstavkom 19. člena ZEKom, upošteva primeroma določena merila v četrtem odstavku istega člena. Agenciji pri določitvi operaterja s pomembno tržno močjo ni potrebno kumulativno uporabiti vseh meril, temveč upošteva tista, ki so primerna in na podlagi katerih lahko oceni položaj operaterja oz. operaterjev na trgu. Agencija je pri tržni analizi oz. pri presoji stanja na trgu uporabila merila kot je to razvidno v nadaljevanju.

1. tržni delež operaterja na upoštevem trgu in spreminjanje njegovega tržnega deleža na upoštevem trgu v daljšem obdobju

Visok tržni delež operaterja je pomemben in najpogosteje uporabljen pokazatelj o obstoju prevladujočega položaja na upoštevem trgu. Kljub temu je potrebno opozoriti, da sam visok tržni delež še ni dovolj za ugotovitev, da ima podjetje pomembno tržno moč na upoštevem trgu. Iz obsežne sodne prakse Sodišča Evropskih Skupnosti (Primer C-62/86, AKZO/Komisija, para. 60) izhaja, da je že samo dejstvo, da ima neko podjetje tržni delež višji od 50%, dokaz o obstoju pomembne tržne moči na upoštevem trgu. Za podjetje z visokim tržnim deležem se domneva, da ima pomembno tržno moč na upoštevem trgu, če je bil tržni delež stabilen skozi daljše časovno obdobje. Dejstvo, da podjetje s pomembnim položajem na trgu počasi izgublja tržni delež, pa je lahko pokazatelj tega, da trg postaja konkurenčen, kar pa ne izključuje, da ima to podjetje pomembno tržno moč. Obenem so lahko nihajoči tržni deleži sčasoma pokazatelj pomanjkanja tržne moči na upoštevem trgu.

Agencija je na podlagi analize upoštevnega trga Posredovanje klicev s fiksne lokacije v javnem telefonskem omrežju (medoperaterski trg) ugotovila, da je v Republiki Sloveniji (upošteven geografski trg) v preučevanem obdobju od 01.01.2002 do 30.06.2004 na

upoštevem storitvenem trgu delovala zgolj družba Telekom in da ostali izvajalci, ki so vpisani v register agencije kot ponudniki storitve posredovanja klicev s fiksne lokacije v javnem telefonskem omrežju, te storitve v preučevanem obdobju še ne ponujajo.

V skladu s tem je agencija na podlagi analize ugotovila, da je imela družba Telekom v preučevanem obdobju od 01.01.2002 do 30.06.2004 tržni delež v višini 100%.

Družba Telekom v svojem dopisu št. 01/30-214-55 z dne 22.08.2005 navaja, da so uporabljeni podatki, na katerih temelji opredelitev tržnega deleža, zastareli in da ne odražajo dejanskega stanja na upoštevnem trgu.

Agencija ob tem na podlagi pridobljenih podatkov ugotavlja, da je družba Voljatelj d.d. že vzpostavila ustrezno lastno omrežje v katerem lahko nudi storitev fiksne telefonije, pri čemer pa iz podatkov, ki jih je agencija pridobila, izhaja, da promet, ki ga je bilo opravljenega in predvsem posredovanega iz lastnega omrežja izvira iz naslova testiranja in preizkušanja tega omrežja. V skladu s tem agencija meni, da podatki kot so uporabljeni ustrezajo dejanskemu stanju na upoštevnem trgu in da tudi v prihodnosti na kratek rok ni mogoče pričakovati bistvenih sprememb v višini tržnega deleža družbe Telekom zaradi vstopa alternativnih operaterjev.

Agencija ob tem opozarja, da visok tržni delež, kot izhaja tudi iz 78. točke Smernic, še ne predstavlja obstoja pomembne tržne moči družbe Telekom na upoštevnem trgu, ampak le kaže na možnost obstoja le-te. V skladu s tem je potrebno preučiti še nadaljnja merila, da se preveri in ugotovi ali se lahko družba Telekom vede neodvisno nasproti ostalim konkurentom.

Čeprav velikost tržnega deleža ni zadosten pokazatelj o položaju operaterja na trgu, je visok tržni delež družbe Telekom vsekakor pomembna podlaga za opredelitev operaterja s pomembno tržno močjo.

2. ovire za vstop na upošteveni trg in vpliv na potencialno konkurenco na tem trgu

Grožnja za vstop na trg, bodisi da vstopajoči vstopa na dolgi rok bodisi za krajši čas, je ena izmed glavnih oblik pritiska potencialnih konkurentov na obstoječe podjetje, kjer je tak vstop verjeten (in ne zgolj hipotetičen), pravočasen in upoštevanja vreden. Grožnja za vstop na trg se zmanjša s postavljanjem ovir za vstop. Ovire za vstop na trg so tisti dejavniki, ki na eni strani delujočemu operaterju na trgu omogočajo in dovoljujejo, da svoje cene oblikuje nad stroškovno naravnano lastno ceno in na drugi strani potencialnim konkurentom onemogočajo vstop na upošteveni trg. Višje so ovire za vstop na trg, večji je tudi obseg tržne moči ustaljenega podjetja.

Pravne oz. regulatorne ovire so tiste, ki so posledica varovanja pravnega reda. Kot primer agencija navaja, da bo alternativni operater, ki želi vzpostaviti svoje lastno elektronsko komunikacijsko omrežje, to storil tako, da bo zgradil objekte, naprave in položil ustrezno napeljavo. Pri tem je soočen z dejstvom, da mora izvesti podzemne ali nadzemne komunikacijske napeljave in postaviti objekte in naprave, vse to pa na tuji nepremičnini. Ob tem se potencialni operater sooča s problemom pridobitve pravic oz. služnosti na tujem zemljišču, za kar je potreben določen čas, posledica česar je kasnejša vzpostavitev elektronskega komunikacijskega omrežja in s tem je otežen vstop na upošteveni trg (ovira za vstop).

Glede na navedeno agencija ugotavlja, da so alternativni operaterji, ki želijo opravljati storitev posredovanja klicev s fiksne lokacije v javnem telefonskem omrežju, in morajo zato postaviti svoje lastno elektronsko komunikacijsko omrežje, soočeni z znatnimi pravnimi oz. regulatornimi ovirami, ki jim otežujejo vstop na trg.

Strukturne ovire za vstop na trg obstajajo, če pri danem povpraševanju stanje tehnologije in obstoječa struktura stroškov povzročata asimetrične pogoje med bivšim monopolistom in operaterji, ki želijo vstopiti na trg ali pa so že vstopili v kasnejši fazi.

Agencija ugotavlja, da je v uradni evidenci agencije za opravljanje storitev posredovanje klicev s fiksne lokacije v javnem telefonskem omrežju vpisanih sedem (7) operaterjev. Iz pridobljenih podatkov je agencija ugotovila, da omenjeno storitev v opazovanem obdobju nudi le družba Telekom.

Agencija ocenjuje, da bi vstop na upoštevni trg »Posredovanje klicev s fiksne lokacije v javnem telefonskem omrežju (medoperaterski trg)« zahteval znatne investicije, pretežno kot potopljene stroške oziroma stroške, ki ne bodo povrnjeni pri izstopu iz trga. Potopljeni stroški so stroški, katere plača operater ob vstopu na trg, in se ob njegovem morebitnem izstopu ne povrnejo. Kolikor višja je verjetnost, da potencialni vstopajoči operater stroškov investicij, ki so potrebne za njegov vstop in delovanje na zadevnem upoštevnom trgu ne bo mogel pokriti s poslovanjem, relativno večja je tržna moč in asimetrija med obstoječim operaterjem in potencialnim operaterjem, ki vstopa na trg.

Agencija v povezavi s tem ugotavlja, da družba Telekom razpolaga s sodobno razvitim omrežjem z razvejano prenosno infrastrukturo, iz česar, ob upoštevanju dolgoletne tradicije pri zagotavljanju javno dostopnih telefonskih storitev, izhaja, da ima know-how in omrežje, ki ga drugi operaterji nimajo. Taka tehnološka prednost, predstavlja oviro za vstop novih operaterjev na upoštevni trg in konkurenčno prednost pred potencialnimi konkurenti, saj podjetje razpolaga s tehnologijo, ki je drugim nedostopna ali omejeno dostopna.

Značilnosti infrastrukturnih sektorjev so potopljeni stroški, ekonomije povezanosti in gostota, kar znatno povečuje ovire za vstop novih operaterjev, ki načrtujejo izgradnjo svojega omrežja. Zaradi pomembnosti gostote, bo vstop na trg ekonomsko upravičen le, če bo penetracija oskrbovanega področja zadosti visoka.

Agencija meni, da ovire za vstop povečujejo tudi izdatki operaterja za naložbe v posodobitev in razširitev omrežja ter razvoj novih tehnologij in storitev, ki posledično vodijo v tehnološke prednosti obstoječega operaterja. Agencija ugotavlja, da je družba Telekom v letu 2004 izpeljala naložbe v višini 15,1 milijard tolarjev, s čimer je povečala vgrajene zmogljivosti za 18 do 33 %. Osrednji del naložbene dejavnosti je pri tem predstavljala posodobitev in razširitev omrežja, (na hrbtničnem in na dostopovnem nivoju), pri čemer so naložbe v TK omrežje predstavljale 28,3% delež, naložbe v ADSL in IP omrežje pa 31% delež vseh naložb. Iz teh podatkov, v povezavi z ugotovitvami o možnostih dostopa do finančnih virov, zlasti z ugotovljeno nizko stopnjo dolžniškosti kapitala in nizkim dolgovno-kapitalskim razmerjem, agencija ocenjuje, da predstavljajo visoki stroški tako postavitve omrežja kot tudi posodabljanja in razširjanja tega omrežja visoko vstopno oviro za potencialne konkurente.

Glede na to, da je penetracija fiksnih priključkov gospodinjstev in tudi prebivalcev zelo visoka (graf Penetracija, str. 13 analize), je malo možnosti za vstop novih operaterjev na trg. Vstop na trg je mogoč le, če vstopajoči operater pritegne naročnike družbe Telekom.

Agencija v skladu z ugotovljenim ocenjuje, da je na kratek rok malo možnosti za nov vstop in posredovanje klicev s fiksne lokacije v javnem telefonskem omrežju s strani drugega operaterja.

Strateške ovire, ki jih lahko postavi operater se kažejo v visoki ceni dostopa do javnega telefonskega omrežja in posredovanja klicev s fiksne lokacije v javnem telefonskem omrežju, kar predstavlja dodatno oviro pri vstopu potencialnega konkurenta na upoštevni trg. Alternativni operater je v času gradnje svojega lastnega elektronskega komunikacijskega omrežja pa vse do vzpostavitve celotnega omrežja odvisen od dostopa do elektronskega komunikacijskega omrežja (kar vključuje tudi posredovanje klicev iz fiksne lokacije v javnem telefonskem omrežju) operaterja s pomembno tržno močjo. Le tako bo alternativni operater lahko v tem prehodnem obdobju ponujal elektronske komunikacijske storitve, saj bo delno uporabljal lastno elektronsko komunikacijsko omrežje, delno pa bi se posluževal elektronskega komunikacijskega omrežja operaterja s pomembno tržno močjo. Tako je potrebno razumeti strateške ovire operaterja s pomembno tržno močjo, saj bo le-ta lahko oviral pridobitev dostopa do elektronskega komunikacijskega omrežja alternativnemu operaterju bodisi s postavljanjem visokih cen bodisi z oviranjem sklepanja sporazumov o dostopu do javnega telefonskega omrežja na fiksni lokaciji.

Agencija ugotavlja, da je, glede na to da je storitev posredovanja klicev na grosističnem nivoju le del celotne cene klica na maloprodajnem nivoju in da je potrebno upoštevati tudi ceno storitve posredovanja klicev, vstop na upoštevni trg otežen in da bodo alternativni operaterji vstopili na trg le, v kolikor bo na voljo dober posloven model na osnovi razumno določenih cen.

Agencija na podlagi zgornjih ugotovitev ocenjuje, da je tudi v prihodnosti mogoče pričakovati visoke ovire za vstop na upoštevni trg. Na podlagi navedenega agencija ugotavlja, da analiza tega merila kaže na obstoj pomembne tržne moči družbe Telekom.

3. vpliv velikih uporabnikov na moč operaterja (izravnalna kupna moč)

Kjer obstaja zadostna kupna moč, se lahko uporabniki na trgu racionalno odzovejo na vsak poskus za zvišanje cene s strani ponudnika produkta oz. storitve. Izravnalna kupna moč pa obstaja le tedaj, kadar imajo veliki uporabniki zmožnost v razumnem roku uporabiti alternative kot odgovor na zvišanje cene ali namero po zvišanju cene. Alternativa pa je da uporabnik bodisi preneha kupovati produkt oz. storitev ali bodisi zamenja ponudnika produkta oz. storitve.

Agencija na podlagi navedenega ugotavlja, da kupec nima alternative glede posredovanja klicev s fiksne lokacije v javnem telefonskem omrežju družbe Telekom, saj je le-ta edini ponudnik posredovanja klicev iz svojega omrežja. V skladu z navedenim agencija zaključuje, da na tem trgu kupec nima izravnalne kupne moči, to je moči, da bi lahko ogrozil tržni položaj družbe Telekom na upoštevem trgu.

4. faza v razvoju upoštevnega trga

Dodatni pogled pri ocenjevanju stanja konkurence na trgu je presoja faze razvoja trga, od katere je odvisno veliko indikatorjev konkurence, kot npr. tržni deleži, ovire za vstop na trg in trend razvoja cen. Pri presoji faze razvoja trga ocenjujemo, v kateri fazi razvoja je trg: ali je trg šele nastal, ali se nahaja v fazi rasti ali zrelosti. Fazo razvoja trga je mogoče opazovati in določiti preko razvoja različnih indikatorjev v času, kot število udeležencev na trgu, število vstopov na trg in izstopov iz trga, celotnih prihodkov, celotne količine in cene. Glede na to, da

le družba Telekom razpolaga z dostopovnim komunikacijskim omrežjem, lahko le njo štejemo za ponudnika storitve. Nadaljnjih vstopov in izstopov na trg ne moremo opazovati, ker se še niso zgodili.

Agencija ugotavlja, da zaradi visoke penetracije končnih uporabnikov ni veliko možnosti za pridobivanje novih končnih uporabnikov, s tem pa so tudi omejene spodbude za povpraševanje na grosističnem trgu dostopa in posredovanja klicev in pridobivanje uporabnikov. Tržna moč na zadevnem grosističnem trgu pa je odvisna od obsega končnih uporabnikov. Agencija ocenjuje, da je upoštevni trg v fazi zrelosti. Operater, ki deluje na obravnavanem upoštevnom trgu si lahko svoj tržni delež bistveno poveča le z migracijo že obstoječih končnih uporabnikov. Zaradi velikih razlik v tržnih deležih operaterjev je potrebno zagotoviti takšne pogoje na trgu, ki bodo omogočili migracijo in tako povečali izbiro končnim uporabnikom.

Navedeno merilo po mnenju agencije prispeva k ugotovitvi o obstoju pomembne tržne moči družbe Telekom na upoštevnom trgu.

5. doseganje ekonomij obsega oziroma ekonomij povezanosti

Ekonomije obsega so značilne za proizvodne procese, ki vsebujejo visoke fiksne stroške, kar je tudi značilnost elektronsko komunikacijskih trgov. Ekonomije obsega predstavljajo oviro za vstop kot tudi prednost pred obstoječimi konkurenti.

Agencija ocenjuje, da ima družba Telekom bistveno prednost pred potencialnimi konkurenti z vidika ekonomije obsega, saj lahko zagotavlja storitev posredovanja klicev s fiksne lokacije v javnem telefonskem omrežju z bistveno nižjimi stroški kot drugi operaterji, ki bi morali šele zgraditi oz. nadgraditi dostopovno omrežje. Potencialni operaterji, ki bi želeli vstopiti na trg, bi se soočili z visokimi stroški, ki bi v začetni fazi onemogočili ponudbo zadevne storitve po nižji ceni in s tem zagotovitev ustrezne penetracije oskrbovanega področja.

Ekonomije povezanosti obstajajo, kadar so povprečni stroški za proizvod oziroma storitev nižji kot posledica tega, da se storitve zagotavlja v istem podjetju skupaj z drugimi storitvami. Ekonomije povezanosti so značilne, kjer se storitve zagotavljajo preko omrežja. Zmogljivost omrežja se lahko namreč deli med več storitev. Ekonomije povezanosti predstavljajo tako oviro za vstop kot tudi prednost pred obstoječimi konkurenti.

Z vidika ekonomije povezanosti ima družba Telekom prednost pred potencialnimi konkurenti, saj deluje na ozemlju države in ponuja paleto storitev širokemu krogu uporabnikov. Prednost, ki jo družba Telekom pri tem dosega se kaže v zadovoljevanju niza različnih storitev pri tem pa se nekateri stroški porazdelijo kar omogoči zagotavljanje storitev z nižjimi stroški v razmerju do potencialnih konkurentov.

Agencija ugotavlja, da ima družba Telekom upoštevajoč navedeno merilo pomembno tržno moč.

6. nadzor nad infrastrukturo, ki se je ne da zlahka podvojiti

V uradni evidenci agencije je za opravljanje storitev posredovanja klicev s fiksne lokacije v javnem telefonskem omrežju registriranih sedem (7) operaterjev. Od navedenih registriranih uporabnikov ima le družba Telekom omrežje na celotnem ozemlju države, ostali pa se na vstop na trg šele pripravljajo in še nimajo svojega omrežja, z izjemo družbe Voljatelj d.d., ki pa trenutno šele preizkuša in testira delovanje svojega omrežja.

Agencija ocenjuje, da bi vstop na ta trg zahteval znatne investicije, pretežno kot potopljene stroške oziroma stroške, ki ne bodo povrnjeni pri morebitnem izstopu iz trga. Ti potopljene stroški, skupaj z ekonomijami povezanosti in gostoto (»density«), ki je karakteristika za dostopovna omrežja, znatno povečuje ovire za vstop za operaterje, ki načrtujejo nova krajevna dostopovna omrežja. Zaradi pomembnosti gostote, bo vstop na trg ekonomsko upravičen le, če bo penetracija oskrbovanega področja zadosti visoka.

Agencija ugotavlja, da ima družba Telekom edina nadzor nad javnim telefonskim omrežjem na fiksni lokaciji na področju Republike Slovenije, kar ji daje pomembno konkurenčno prednost in priložnost vplivanja na konkurenčnost okolja.

V skladu z navedenim agencija meni, da je do izvedbe naslednje ekonomske analize oz. najkasneje v roku enega (1) leta, kot je predvideno v prvem odstavku 21. člena ZEKom, malo možnosti za nov vstop in zagotavljanje storitev na upoštevem trgu, v obsegu ki bi bistveno spremenil položaj na trgu ali posegel v položaj družbe Telekom na upoštevem trgu, posredovanja klicev s fiksne lokacije v javnem telefonskem omrežju, zaradi dejstva, da ima družba Telekom kontrolo nad infrastrukturo, ki se je na da zlahka podvojiti.

Agencija ugotavlja, da analiza tega kriterija prav tako kaže na pomembno tržno moč družbe Telekom.

7. zvezanost storitev

Zvezanost storitev je mogoče opazovati predvsem na bolj zrelih trgih. Značilnost diverzifikacije je, da podjetje ponuja nabor povezanih storitev in produktov z namenom, da zmanjša pritisk konkurentov, ki pa morda ne morejo ponujati celotnega nabora storitev. V tem pogledu zvezanost oziroma diverzifikacija storitev omogoča, da podjetje obdrži in vzdržuje svojo bazo uporabnikov.

Agencija ugotavlja, da na preučevanem upoštevem trgu obstaja zvezanost storitev, saj družba Telekom pogojuje nižjo ceno posredovanja klica preko izbire in pred-izbire s priključitvijo na večjem številu komutacijskih centrov (posameznih central), navkljub dejstvu, da obstoječa dvonivojska struktura central omogoča povezljivost med posameznimi centralami znotraj posameznega nivoja. Pogojevanje priključitve na več central na istem nivoju ni potrebno, saj vsaka IX, SX ali PX centrala z usmerjanjem pokriva nižji nivo neodvisno od central na istem nivoju. Torej veže storitev komutacije s storitvijo dodatne zahteve po zakupu večjih dostopovnih zmogljivosti, kot je to potrebno za nudenje storitve posredovanja klicev.

Družba Telekom v svojem dopisu št. št. 01/30-214-55 z dne 22.08.2005 navaja, da se argument zvezanosti storitev ne zdi pravilen in da ni jasno kdaj gre za nedopustno in kdaj običajno, naravno, zvezanost storitev.

Agencija ob tem opozarja, da gre za nedopustno vezavo v primeru, ko vezava ene storitve z drugo ali pogojevanje priključitve na več central, ne predstavlja dodatne vrednosti za uporabnika storitve posredovanja klica s fiksne lokacije v javnem telefonskem omrežju. Agencija namreč meni, da je neutemljena vsaka zvezanost produktov oz. storitev na način, ki omogoča uporabniku nakup posameznega produkta oz. storitve le z nakupom celotnega zvezanega produkta oz. nabora storitev, ki vključuje tudi elemente, ki:

- jih uporabnik ne potrebuje ali
- bi jih na trgu lahko kupil kot samostojno storitev pod ugodnejšimi pogoji.

8. elastičnost povpraševanja

Spremljanje pojavov na trgu (povpraševanje, cene, količine) je neposredno povezano s poznavanjem kriterija elastičnosti povpraševanja. S cenovno elastičnostjo povpraševanja se ocenjuje obseg sprememb v količini povpraševanja po različnih vrstah storitev glede na spremembe v cenah in jo merimo s koeficientom cenovne elastičnosti, ki pove za koliko odstotkov (%) se spremeni obseg povpraševanja po nekem produktu oz. storitvi, če se cena slednjega spremeni za 1%. Na koeficient cenovne elastičnosti povpraševanja vpliva število substitutov, ki jih ima nek produkt oz. storitev, prioritete, ki jo ima v očeh kupcev potreba, ki se zadovoljuje s to storitvijo glede na druge potrebe kupca ter kupne moči kupca, kakor tudi čas. Če ima storitev večje število substitutov je zelo verjetno, da je povpraševanje po tej storitvi cenovno elastično.

Pri popolno elastičnem povpraševanju je koeficient elastičnosti enak neskončnosti, krivulja povpraševanja pa je vodoravna. Že majhno povečanje cene bo povzročilo, da bodo kupci prenehali kupovati storitev. Pri popolno neelastičnem povpraševanju je koeficient elastičnosti enak nič in krivulja povpraševanja navpična. Ne glede na spremembo cene bodo kupci kupovali isto količino storitve. Da bi ocenili ali izračunali kolikšna je elastičnost povpraševanja moramo poznati krivuljo povpraševanja. Krivulja povpraševanja kaže na kombinacije cene in količine povpraševanja.

Agencija ugotavlja na podlagi pridobljenih podatkov in opredelitve upoštevnega trga, da ima družba Telekom 100% tržni delež na upoštevne trgu in da sama sprememba cene ne more vplivati na spremembo obsega povpraševanja, kar kaže na neelastičnost povpraševanja.

9. možnost dostopa do finančnih virov

S kazalniki financiranja presojamo sestavo obveznosti do virov sredstev. Struktura obveznosti do virov sredstev vpliva na finančno tveganje ter donosnost gospodarske družbe. Ti kazalci so zlasti pomembni za posojilodajalce pri oceni tveganja glede vračila dolga. Donosnost in finančno tveganje sta povezana. Podjetja s stabilnim in predvidljivim poslovanjem lahko varneje uporabljajo več dolžniških virov financiranja.

Agencija je v skladu s tem v okviru analize preverjala naslednje kazalnike:

- stopnja osnovnosti kapitala

Koeficient kaže, kolikšen je delež osnovnega kapitala v celotnem kapitalu podjetja. Iz podatkov družbe Telekom je razvidno, da stopnja osnovnosti kapitala pada in sicer iz 34,21% v letu 2002 na 31,48% v letu 2004 (prva polovica leta). Iz navedenega izhaja, da so se v celotnem kapitalu povečale kapitalske rezerve, rezerve iz dobička, preneseni čisti dobiček iz prejšnjih let in/ali prevrednotevalni popravek kapitala.

- stopnja dolžniškosti kapitala:

Delež dolgov v financiranju kaže, kolikšen del sredstev podjetja je financiran s tujimi viri oziroma dolgovi. Iz podatkov družbe Telekom Slovenije d.d. izhaja, da je bil ta delež v letu 2004 21,82 % (prva polovica leta) oziroma 25,51% v letu 2003. Nižja vrednost kazalca zmanjšuje tveganje glede vračila glavnice in obresti. Agencija ocenjuje, da velik delež kapitala v financiranju (in s tem posledično nizek delež dolgov) zmanjšuje tveganje pri poslovanju.

- koeficient dolgovno- kapitalskega razmerja:

Koeficient kaže razmerje med dolgovi in kapitalom. Iz podatkov družbe Telekom Slovenije d.d. izhaja, da ima koeficient trend padanja, v letu 2002 je znašal 39,2 %, v letu 2003 34,49% ter 28,10% v letu 2004 (prva polovica leta).

- *ROE (koeficient čiste dobičkovnosti kapitala):*

Kazalnik je pravzaprav najpomembnejši kazalec poslovanja podjetja, saj (posredno) meri donosnost naložbe lastnikov podjetja. Kaže koliko donosa je ustvarila ena denarna enota lastniškega kapitala. Iz podatkov družbe Telekom Slovenije d.d. je razvidno da ROE narašča in sicer od 2,92 % v letu 2002 na 4,3 % v letu 2004.

Agencija na podlagi podatkov ugotavlja, da je struktura kazalnikov ugodna. Majhen delež dolgov in posledično velik delež kapitala zmanjšuje tveganje pri poslovanju, s tem pa je tudi dostop do finančnih virov ugodnejši. Agencija ocenjuje, da omenjeni kazalnik prav tako kaže na pomembno tržno moč družbe Telekom.

10. stopnja vertikalne integracije

Smernice Komisije obravnavajo integracijo kot vzvod tržne moči. Z vzvodom se razume kakršnokoli obnašanje, s katerim podjetje, ki ima to moč, le-to prenese na drug potencialno konkurenčni trg. Ker je vzvod poskus izrinjanja tekmecev iz potencialno konkurenčnega trga, omejitev njihove prodaje oz. dohodkov, ali zgolj oviranje tekmecev pri vstopu na trg, se ga razume tudi kot oblika izključevanja konkurentov. Vertikalni vzvod se lahko definira tudi kot: »vsaka praksa prevladujočega, ki nekaterim uporabnikom odreka dostop do nujnih inputov z namenom vzdrževanja monopolne moči in to moč iz enega segmenta trga (segment ozkega grla) prenaša na drug trg (potencialno konkurenčen trg)«. Ker vzvod povzroča tržno moč na potencialno konkurenčnem trgu je običajno škodljiv za celotno družbeno blaginjo.

Družba Telekom je s svojo hčerinsko družbo Siol d.o.o. (ki deluje na maloprodajnem trgu nujenja klicnega dostopa do interneta) pomemben akter na trgih, kjer deluje (vertikalna veriga) od posredovanje klicev s fiksne lokacije v javnem telefonskem omrežju na medoperaterskem trgu, do maloprodajnega trga posredovanja klicev. Družba Telekom je edini operater, ki ima v lasti dostopovno omrežje, s katerim pokriva celotno ozemlje Republike Slovenije. S tem je tudi edini operater, ki pri oskrbovanju maloprodajnih storitev svojim končnim uporabnikom nudi posredovanje klicev v druga omrežja in dostop do drugih operaterjev, in je neodvisen od storitev tretjih na medoperaterskem trgu. Iz navedenega agencija zaključuje, da tudi ta kazalnik kaže na pomembno tržno moč družbe Telekom na upoštevem trgu.

Ugotovitve o stanju konkurence na upoštevem trgu

Agencija je na podlagi prvega odstavka 21. člena ZEKom ter ob uporabi ostalih določb ZEKom in splošnega akta izvedla analizo upoštevne trga »Posredovanje klicev s fiksne lokacije v javnem telefonskem omrežju (medoperaterski trg)«. Agencija je na podlagi pridobljenih podatkov preučile značilnosti upoštevne trga in na podlagi analize meril iz četrtega odstavka 19. člena ZEKom ugotovila, da ima družba Telekom pomembno tržno moč na upoštevem trgu.

Pomemben pokazatelj o obstoju pomembne tržne moči na upoštevem trgu je 100% tržni delež družbe Telekom na upoštevem trgu. Agencija ocenjuje, da je vstop na upoštevni trg zelo otežen zaradi obstoja ovir za vstop, saj so potrebne znatne investicije, pretežno kot potopljeni stroški, ki ob morebitnem izstopu iz trga ne bi bili povrnjeni, zato je vstop ekonomsko upravičen šele ob zadosti visoki stopnji penetracije omrežja. Glede na to, da je penetracija gospodinjstev na maloprodajnem trgu in penetracija glede na število prebivalcev

zelo visoka, tržna moč na medoperaterskem trgu posredovanja klicev s fiksne lokacije v javnem telefonskem omrežju pa je odvisna od obsega končnih uporabnikov, lahko sklepamo, da je upoštevni medoperaterski trg zrel trg in je zaradi tržnega položaja družbe Telekom na tem trgu potrebno zagotoviti vse, da se omogoči vstop novih operaterjev na trg, zato merilo o fazi v razvoju trga pomembno prispeva k ugotovitvi o obstoju pomembne tržne moči družbe Telekom naupoštevem trgu.

Agencija nadalje ugotavlja, da je družba Telekom operater, ki deluje na celotnem ozemlju države in ponuja paleto storitev širokemu krogu končnih uporabnikov, zato dosega tako ugodnosti ekonomije obsega, ki ji omogoča nižanje stroškov kot tudi ugodnosti ekonomije povezanosti, ki ji omogoča porazdelitev stroškov na različne storitve. Iz kazalnikov financiranja izhaja, da ima družba Telekom Slovenije majhen delež dolgov in posledično velik delež kapitala, kar zmanjšuje tveganje pri poslovanju, s tem pa je dostop do finančnih virov ugoden.

Agencija ugotavlja tudi, da obstaja vpliv vertikalne integracije, saj je družba Telekom s svojo hčerinsko družbo Siol d.o.o. pomemben akter na trgih, kjer deluje (vertikalna veriga) od posredovanja klicev s fiksne lokacije v javno telefonskem omrežju na medoperaterskem trgu, do maloprodajnega trga posredovanja klicev. Ker je družba Telekom edini operater, ki ima v lasti dostopovno omrežje, s katerim pokriva celotno ozemlje Republike Slovenije, ji to omogoča, da svojo moč iz medoperaterskega trga prenaša na maloprodajni trg.

Agencija mora pri opravljanju ekonomske analize upoštevati tako obstoječa dejstva, kot tudi relevantne potencialne spremembe naupoštevem trgu v bližnji prihodnosti oz. do naslednjih tržnih analiz. Ekonomska analiza pri ugotavljanju stanja na trgu tako upošteva obdobje do naslednjega pregleda stanja naupoštevem trgu. Glede na določilo 21. člena ZEKom mora agencija tržne analize opravljati v rednih časovnih intervalih, ki ne smejo biti daljši od enega leta. Agencija na podlagi zgornjih ugotovitev ocenjuje, da v navedenem časovnem okviru ni mogoče pričakovati vstopa novega operaterja naupoštevni trg, bistvenih zmanjšanj ovir za vstop naupoštevni trg, prav tako pa ni pričakovati, da bo potencialni kupec storitve posredovanja klicev pridobil potrebne izravnalno kupno moč, to je moč, da bi lahko ogrozila tržni položaj družbe Telekom.

Agencija obenem opozarja, da je predmet ekonomske analize podrobnejša opredelitev obravnavanegaupoštevnega trga, ugotavljanje stanja na temupoštevem trgu, ter morebitni obstoj pomembne tržne moči določenega operaterja. Pri tem se v ekonomski analizi obstoj operaterja s pomembno tržno močjo ugotavlja zgolj iz ekonomskega vidika. V primeru, da agencija ugotovi, da obstaja operater s pomembno tržno močjo, takšna ekonomska analiza vključuje tudi obveznosti, ki bi bile primerne, da se jih naloži operaterju s pomembno tržno močjo z namenom odpravljanja motenj na trgu oz. izboljšanja razmer na trgu (vzpostavitev učinkovite konkurence).

Agencija je ob upoštevanju vseh gornjih navedb v skladu z 19. členom ZEKom družbo Telekom naupoštevem trgu »Posredovanje klicev s fiksne lokacije v javnem telefonskem omrežju (medoperaterski trg)« določila za operaterja s pomembno tržno močjo, saj ima položaj enakovreden prevladujočemu položaju, torej tak ekonomski vpliv, da mu omogoča znatno mero samostojnosti nasproti konkurentom, uporabnikom in potrošnikom.

Agencija je v skladu s tem odločila kot izhaja iz prve točke izreka te odločbe.

D. O obveznostih operaterja s pomembno tržno močjo

V primeru, da agencija na podlagi opravljene analize upoštevne trga ugotovi, da ta trg ni dovolj konkurenčen, v skladu s prvim odstavkom 22. člena ZEKom določi operaterja oz. operaterje s pomembno tržno močjo na upoštevne trgu. Obenem mora agencija, v primeru da izda odločbo kot jo predvideva prvi odstavek 22. člena ZEKom, naložiti operaterju oz. operaterjem s pomembno tržno močjo vsaj eno izmed obveznosti, ki so določene v 23. do 30. členu ZEKom. Izhodišče za ugotovitev primernih obveznosti za regulacijo trga so motnje konkurence, ki so že prisotne na trgu kot tudi potencialne motnje, ki lahko nastopijo v prihodnosti.

Agencija je na podlagi analize pridobljenih podatkov ugotovila, da so prisotne oz. lahko nastopijo naslednje motnje konkurence na upoštevne trgu posredovanja klicev s fiksne lokacije v javnem telefonskem omrežju:

- ločevanje klicev glede na izvor (mednarodni klici, nacionalni klici), kar otežuje razvoj konkurence, kljub temu, da so stroški za družbo Telekom enaki ne glede na izvor klica,
- visoke vstopne ovire, ki se kažejo predvsem v pomanjkanju izravnalne kupne moči, visokih potopljenih stroških v povezavi z nadzorom nad infrastrukturo, ki se je ne da zlahka podvojiti in cenovni nesorazmernosti,
- postavljanje dodatnih pogojev glede priključitve na več komutacijskih nivojev s strani družbe Telekom v okviru posredovanja klicev in posledično zvišanje cene opravljene storitve, čeprav niso vedno prisotni razlogi (posebej tehnični) za takšno vezavo storitev.

Agencija pri sprejemanju ukrepov odloča tako, da operaterju s pomembno tržno močjo naloži tiste obveznosti, ki so potrebne za doseg ciljev kot so določeni z 120. členom ZEKom. Pri tem gre predvsem za pospeševanje učinkovite konkurence pri zagotavljanju elektronskih komunikacijskih omrežij, elektronskih komunikacijskih storitev, povezanih zmogljivosti storitev, skrb za interese državljanov EU in prispevek k razvoju notranjega trga. Agencija mora pri izbiri obveznosti, ki jih bo naložila operaterju s pomembno tržno močjo, upoštevati načelo sorazmernosti kot to določa drugi odstavek 22. člena ZEKom To pomeni, da lahko agencija naloži operaterju s pomembno tržno močjo zgolj tiste obveznosti, ki so nujno potrebne za doseg ciljev. Pri tem morajo biti naložene dolžnosti oz. obveznosti, ki so naložene operaterju s pomembno tržno močjo v sorazmerju s cilji, kot so določeni z zakonodajo in jih agencija zasleduje pri svojem delovanju v okviru svojih pristojnosti.

Agencija je na podlagi opravljene ekonomske analize ocenila, da je potrebno družbi Telekom naložiti obveznosti iz 23. do 27. člena ZEKom na način in pod pogoji kot je opredeljeno v nadaljevanju. Ob tem agencija opozarja, da gre za komplementarne in ne alternativne obveznosti, saj je le z naložitvijo vseh obveznosti hkrati mogoče preprečiti ugotovljene dejanske in potencialne motnje na upoštevne trgu.

1. obveznost dopustitve operatorskega dostopa do določenih omrežnih zmogljivosti in njihove uporabe

Agencija lahko z odločbo iz prvega odstavka 26. člena ZEKom naloži operaterju s pomembno tržno močjo obveznost, da ugotovi vsem razumnim zahtevam za operatorski dostop do in uporabo določenih omrežnih elementov in povezanih zmogljivosti. Pri tem agencija lahko naloži tudi dodatne pogoje, da se zagotovi poštenost, razumnost in pravočasnost izpolnitve obveznosti.

Tako ravna agencija zlasti, kadar oceni, da bi zavrnitev operatorskega dostopa ali nerazumni pogoji, ki bi imeli podoben učinek, ovirali vzpostavitev zadostne konkurenčnosti trga na maloprodajnem nivoju, ali da ne bi bili v interesu končnih uporabnikov. Z naložitvijo

navedene obveznosti se želi preprečiti dejanja, ki preprečujejo konkurenco in niso cenovne narave.

Agencija je na podlagi analize opazila motnje konkurence na upoštevem trgu predvsem v možnosti izločitve potencialnih konkurentov na maloprodajnih trgih (»foreclosure«), kjer je položaj operaterja neposredno odvisen od položaja na medoperaterskem trgu.

Visok tržni delež družbe Telekom na upoštevem trgu (podrobneje poglavje C. 1. te odločbe) ji omogoča, da sprejema odločitve povsem neodvisno od ravnanj ostalih udeležencev na trgu. Družba Telekom je tako v položaju, ko lahko prepreči oz. omeji posredovanje klicev s fiksne lokacije v javnem telefonskem omrežju. Tak učinek je lahko dosežen tudi s postavitvijo pogojev, ki niso cenovne narave kot npr. zavlačevanje postopka posredovanja klicev, postavljanje nekonkurenčnih pogojev in podobno.

Agencija v skladu z ugotovitvami izvedene analize meni, da mora družba Telekom ugoditi vsem razumnim zahtevam za dostop do svojega javnega telefonskega omrežja na fiksni lokaciji in uporabo določenih omrežnih elementov in povezanih zmogljivosti, ki tvorijo trg posredovanja klicev s fiksne lokacije v javnem telefonskem omrežju. S tem ukrepom agencija zasleduje predvsem cilj, da bi prišlo do vstopa alternativnih operaterjev na maloprodajni trg in s tem povečanja konkurence in posledično kakovostnejše storitve za končne uporabnike.

Agencija je zaradi navedenega družbi Telekom naložila obveznost, da ugotovi vsem razumnim zahtevam za dostop do določenih omrežnih elementov oziroma naprav potrebnih za storitev posredovanja klicev s fiksne lokacije v javnem telefonskem omrežju kot izhaja iz prve alineje druge točke izreka te odločbe, da zagotovi odprt dostop do tehničnih vmesnikov, protokolov ali drugih pomembnih tehnologij, kjer je to nujno potrebno za zagotavljanje storitev posredovanja klicev kot izhaja iz druge alineje druge točke izreka te odločbe ter da zagotovi operaterski dostop do sistemov za podporo obratovanju ali podobnih sistemov programske opreme, ki so potrebni za posredovanje klicev v tem omrežju kot izhaja iz tretje alineje druge točke izreka te odločbe.

Agencija ugotavlja, da priključitev na nivoju IX pomeni dejansko klic med SX centralami, saj so le te vezane v obroču in so vse povezane na IX nivo. Torej gre logično za tri nivoje klicev in sicer znotraj nivoja PX, znotraj nivoja SX in med nivoji SX oz. znotraj nivoja IX, slednje pomeni pokritje celotnega ozemlja Republike Slovenije. Končni uporabnik, ki je vezan na PX centralo ali direktno na SX centralo se ne potrebuje priključiti na več central znotraj istega nivoja, da doseže nižjo ceno klica, saj so centrale povezane med seboj in imajo alternativna usmerjanja. Pa tudi na splošno agencija ne vidi razloga, da se tehnično pogojuje priključitev na več central za doseg nižje cene, saj so centrale povezane med seboj in družbi Telekom predstavljajo višje stroške le klici med nivoji ne glede na število priključnih točk.

Agencija ugotavlja, da družba Telekom ni upravičena do pogojevanja za posredovanje mednarodnega prometa na nivoju IX iz sledečih razlogov : Mednarodna centrala z dodeljeno ISPC kodo postane v primeru posredovanja in zaključevanja klicev centrala medomrežno povezanega operaterja, ki pa mora zagotavljati enako funkcionalnost kot jo ima IX centrala družbe Telekom. Agencija ugotavlja, da v drugih državah omenjenega pogojevanja ni, kar dokazujejo tudi različne cene za določene smeri v posameznih državah. Tarifiranje zagotavlja družba Telekom na nivoju SX za nacionalni promet, ker mora biti cena enaka ne glede na izvor klica lahko to zagotovi tudi za mednarodni promet. Glede zagotavljanja mednarodnega tranzitnega prometa – STP funkcionalnosti in interworkinga med NAT0 oz NAT1 in INAT0 je potrebno zagotoviti enako funkcionalnost kot je med mednarodno centralo

IX in ostalimi centralami družbe Telekom, kot tudi med mednarodno centralo medomrežno povezanega operaterja in centralo družbe Telekom.

Družba Telekom v svojem dopisu št. 01/30-214-55 z dne 22.08.2005 navaja, da obveznost dostopa do tehničnih vmesnikov, protokolov in drugih pomembnih tehnologij ni natančno opredeljena.

Agencija ob tem ugotavlja, da pomeni obveznost zagotavljanje odprtega dostopa do tehničnih vmesnikov, protokolov in drugih pomembnih tehnologij dostop do vseh potrebnih infrastrukturnih elementov družbe Telekom, kar omogoča da lahko drugi medomrežno priključeni operater zagotavlja na maloprodajnem trgu vse storitve.

Agencija je mnenja, da je naložena obveznost nujna zaradi preprečitve potencialnega vertikalnega prenosa pomembne tržne moči iz medoperaterskega trga posredovanja klicev na maloprodajni trg telefonskih storitev na fiksni lokaciji (v nacionalnem in mednarodnem promet ter za rezidenčne in poslovne uporabnike) in zaradi zagotovitve možnosti vzajemnega delovanja med operaterji in zagotavljanja pravične konkurence.

Agencija ugotavlja, da ima družba Telekom dostop do vseh končnih uporabnikov na ozemlju Republike Slovenije. V primeru potencialnega operaterja, ki šele vstopa na trg in pridobiva končne uporabnike na upoštevem maloprodajnem trgu je zato pomembno, da lahko v času ko vzpostavlja ustrezno lastno omrežje dostopa do končnih uporabnikov, ki jih je pridobil v okviru že vzpostavljenega omrežja družbe Telekom.

Agencija meni, da je tak ukrep sorazmeren in primeren zaradi razvoja konkurenčnosti na trgu posredovanja klicev s fiksne lokacije v javnem telefonskem omrežju, saj je agencija mnenja, da je potrebno zagotoviti tudi ostalim operaterjem, da lahko dostopajo do končnih uporabnikov družbe Telekom za določene vrste klice ali pa kot pred-izbran operater za vse klice v različna omrežje, tako za nacionalne kot mednarodne klice.

Družba Telekom se mora v skladu z drugo točko drugega odstavka 26. člena ZEKom v dobri veri pogajati z vsemi operaterji, ki zahtevajo dostop do javnega telefonskega omrežja na fiksni lokaciji. Agencija meni, da je ta obveznost učinkovito in potrebno sredstvo za doseganje in sklepanje kasnejših sporazumov o dostopu do javnega telefonskega omrežja na fiksni lokaciji in posredovanja klicev v tem omrežju.

Družba Telekom ne sme kot to določa tretja točka drugega odstavka 26. člena ZEKom zavrniti že odobrenega dostopa do zmogljivosti. Agencija meni, da bi bila ta obveznost nujna, ker bi zavrnitev že odobrenega dostopa dejansko pomenila onemogočanje dostopa do javnih telefonskih omrežij na fiksni lokaciji in s tem posledično do posredovanja klicev iz tega omrežja. To pa bi operaterju poslabšalo položaj na maloprodajnem trgu, kar pa ne bi bilo v interesu končnih uporabnikov.

Agencija je zaradi vsega navedenega družbi Telekom naložila obveznost, da se v dobro veri pogaja z operaterji, ki zahtevajo dostop do javnega telefonskega omrežja na fiksni lokaciji zaradi posredovanja klicev v tem omrežju kot izhaja iz četrte alineje druge točke izreka te odločbe in obveznost da ne zavrne že odobrenega dostopa do javnega telefonskega omrežja na fiksni lokaciji zaradi posredovanja klicev iz tega omrežja kot izhaja iz pete alineje druge točke izreka te odločbe.

Agencija ugotavlja, da je naložena obveznost družbi Telekom sorazmerna glede na koristi pri vzpostavljanju učinkovite konkurence na trgu elektronskih komunikacij in da naložene

obveznosti ne zahtevajo večjih dodatnih stroškov v infrastrukturo družbe Telekom in da obstoječa kapaciteta infrastrukture omogoča posredovanje klicev potencialnih operaterjev. Agencija meni, da posredovanje klicev s fiksne lokacije v javnem telefonskem omrežju družbe Telekom alternativnim operaterjem omogoča, da na območju Republike Slovenije vstopijo na ustrezne maloprodajne trge.

Agencija zaključuje, da so naložene obveznosti nujne, da se zagotovi učinkovita konkurenca na trgu in poveča izbira končnim uporabnikom. Predvsem bi navedeni ukrepi omogočili potencialnim operaterjem vstop na upoštevni maloprodajni trg, zmanjšanje ovir za vstop in razvoj konkurence na maloprodajnem trgu ter s tem posledično povečali možnost izbire končnih uporabnikov in izboljšanje kakovosti zadevne storitve.

2. obveznost zagotavljanja enakega obravnavanja

Agencija lahko na podlagi 24. člena ZEKom naloži operaterju s pomembno tržno močjo obveznost zagotavljanja enakega obravnavanja v zvezi z operaterskim dostopom.

Z naložitvijo obveznosti se zlasti zagotovi, da operater s pomembno tržno močjo uporablja enakovredne pogoje operaterskega dostopa v enakovrednih okoliščinah za druge operaterje, ki zagotavljajo enakovredne storitve, ter zagotavlja drugim operaterjem enako kakovostne storitve in informacije v zvezi z operaterskim dostopom pod enakimi pogoji kot za svoje storitve ali storitve svojih hčerinskih podjetij ali partnerskih podjetij.

Družba Telekom ne sme diskriminirati različnih operaterjev in mora zaradi zagotovitve konkurenčnosti postaviti določiti in uporabljati enake pogoje za vse operaterje. Diskriminatorno obnašanje operaterja s tržnim položajem kot ga ima družba Telekom bi utegnilo postaviti določenega operaterja v privilegiran položaj v razmerju do drugega operaterja.

Sama naložitev obveznosti operaterskega dostopa do javnega telefonskega omrežja na fiksni lokaciji družbe Telekom in posredovanja klicev iz tega omrežja ni dovolj za preprečevanje obstoječih in potencialnih motenj na trgu. Družba Telekom ima namreč ekonomski interes za določena ravnanja kot so: premajhna razlika med maloprodajno in grosistično ceno, zagotovitev storitev v slabši kvaliteti, preprečitev dostopa do določenih nujnih informacij v zvezi s posredovanjem klicev, zamude pri zagotavljanju informacij, določitev neprimernih pogodbenih pogojev oz. zvezanost storitev. Vse to so ovire za vstop na trg. V skladu s tem morajo biti informacije in storitve, ki jih družba Telekom zagotavlja drugim operaterjem, podane po enakimi pogoji v enakovrednih okoliščinah, kot jih družba Telekom zagotavlja sebi ali drugim, partnerskim, podjetjem.

Agencija ugotavlja, da mora družba Telekom nuditi enake pogoje za vse operaterje, ki so priključeni na njegovo omrežje ne glede na vrsto prometa, ki ga želijo posredovati v/iz njegovega omrežja in ne bi smela postavljati različnih pogojev za posredovanje mednarodnega in nacionalnega prometa za operaterje v Republiki Sloveniji, saj gre iz vidika posredovanja prometa za enako storitev in se uporabljajo isti elementi omrežja. Funkcijo mednarodne centrale pa v primeru klica v mednarodno omrežje predstavlja centrala medomrežno povezanega operaterja, ki mora imeti enako funkcionalnost kot mednarodna IX centrala družbe Telekom.

Družba Telekom v svojem dopisu št. 01/30-214-55 z dne 22.08.2005 navaja, da je ugotovitev ekonomske analize, da bi bilo potrebno naložiti ukrep enakega obravnavanja v segmentu priključitve na različne nivoje central (PX; SX in IX) preuranjena in ne docela

razumljiva, zato je mnenja, da bi bilo navedeno vprašanje potrebno še dodatno preučiti tako s tehničnega kot ekonomskega vidika.

Agencija v skladu s tem meni, da mora družba Telekom nuditi ostalim operaterjem enake pogoje kot jih nudi svojim uporabnikom torej posredovanje klicev znotraj PX, SX in IX nivoja, brez pogojevanja po zakupu dodatnih kapacitet do central na istem nivoju. Družba Telekom zaračuna medomrežno povezanemu operaterju za posredovanje klica znotraj PX nivoja ceno lokalnega tranzita, za posredovanje klica znotraj SX nivoja ceno enojnega tranzita, za posredovanja klica zunaj navedenih območij pa ceno dvojnega tranzita. Ker so centrale na nivoju SX vezane v obroču je mnenje agencije, da je potrebno zagotoviti medomrežno povezanemu operaterju, da preko priključitve v eni dostopni točki, lahko naročniki po celi Sloveniji, kličejo na grosistični osnovi do njegovega omrežja. V primeru, da se klic posreduje med SX centralami, družba Telekom le zaračuna višjo ceno (dvojni tranzit) medomrežno povezanemu operaterju.

Agencija je na podlagi navedenega družbi Telekom naložila obveznost enakega obravnavanja, v okviru katere mora zagotoviti enakovredne pogoje v primeru posredovanja klicev s fiksne lokacije v javnem telefonskem omrežju, v enakovrednih okoliščinah za vse operaterje, ki zagotavljajo enakovredne storitve kot izhaja iz prve alineje tretje točke izreka te odločbe in obveznost zagotavljanja storitev in informacij drugim operaterjem v zvezi s posredovanjem klicev s fiksne lokacije v javnem telefonskem omrežju pod enakimi pogoji in z enako kvaliteto kot za svoje storitve ali storitve partnerskih podjetij kot izhaja iz druge alineje tretje točke izreka te odločbe.

Agencija ob tem ocenjuje, da je obveznost enakega obravnavanja dopolnilni instrument regulacije trga k obveznosti dopustitve operaterskega dostopa.

Agencija ocenjuje, da je naložena obveznost družbi Telekom sorazmerna, saj omogoča in pospešuje vstop novih operaterjev na upoštevni trg z namenom ponujanja maloprodajnih storitev končnim uporabnikom, obenem pa zagotavlja potencialnim operaterjem da bodo deležni enakega obravnavanja in pridobivali enake informacije kot njihovi konkurenti ali povezane družbe Telekom. Interes končnih uporabnikov je, da na trgu deluje več operaterjev in da ponujajo čim širšo paleto produktov in storitev za primerno ceno.

3. obveznost zagotavljanja preglednosti

Agencija lahko na podlagi 23. člena ZEKom naloži operaterju s pomembno tržno močjo, da zagotavlja preglednost glede medomrežnega povezovanja tako, da od njega zahteva razkritje določenih informacij v zvezi medomrežnim povezovanjem, na primer računovodske informacije, tehnične specifikacije, značilnosti omrežja, pogoje izvedbe in uporabe, cene.

Obenem ZEKom v drugem odstavku 23. člena agenciji omogoča, da od operaterja s pomembno tržno močjo, ki mu je naložena tudi obveznost enakega obravnavanja, zahteva, da objavi vzorčno ponudbo.

ZEKom v prvem odstavku 24. člena določa obveznosti le za medomrežno povezovanje, ki je sestavljeno iz storitve zaključevanja in posredovanja klicev, ter iz tranzitnih storitev v posamičnih javnih omrežjih na fiksni lokaciji (medoperaterski trg). Kljub temu se obveznost v nadaljevanju nanaša na posredovanje klicev s fiksne lokacije v javnem telefonskem omrežju, medtem ko je obravnavanje zaključevanja klicev in tranzita klicev predmet drugih analiz in potencialnih ukrepov na upoštevem trgu.

Agencija ocenjuje, da bi bilo potrebno družbi Telekom skupaj z obveznostjo enakega obravnavanja naložiti tudi obveznost zagotavljanja preglednosti, saj gre pri posredovanju klicev za tehnično zahtevno storitev. Izvajanje obveznosti enakega obravnavanja je v tem primeru mogoče le s hkratnim transparentnim prikazom vseh informacij in pogojev za posredovanje klicev. Glede na zahtevnost storitve posredovanja klicev samo razkritje določenih informacij ne bi bilo dovolj, zato bi bilo potrebno objaviti ustrezne vzorčne ponudbe, ki so po pravni naravi splošni pogoji poslovanja. Ta vzorčna ponudba bi morala biti dovolj razčlenjena, tako da drugim operaterjem, ki želijo določeno storitev v zvezi s posredovanjem klicev ni treba plačati zmogljivosti, ki niso nujno potrebne za zahtevano storitev. V tej vzorčni ponudbi bi morale biti opisane storitve, ki jih operater s pomembno tržno močjo ponuja v zvezi s posredovanjem klicev, razčlenjene na komponente v skladu s tržnimi potrebami, ter z njimi povezani pogoji, vključno s cenami.

Agencija obenem ocenjuje, da bi v praksi lahko prišlo do tega, da bi družba Telekom posameznim operaterjem pri pogajanjih ponujala različne pogoje za posredovanje klicev, v primeru, da agencija ne bi naložila obveznost objave vzorčne ponudbe ter da je potrebno zaradi potrebe po ohranitvi oz. povečanju preglednosti pogojev za medomrežno povezovanje družbi Telekom naložiti obveznost objave vzorčne ponudbe tudi v prihodnosti.

Agencija je na podlagi navedenega družbi Telekom naložila obveznost, da pripravi in objavi usklajeno vzorčno ponudbo za medomrežno povezovanje v roku trideset (30) dni od dokončnosti te odločbe kot izhaja iz prve alineje četrte točke izreka te odločbe.

Agencija ocenjuje, da je objava vzorčne ponudbe sorazmeren ukrep, saj prispeva k transparentnemu delovanju družbe Telekom Slovenije d.d., hkrati pa dopolnjuje naloženo obveznost enakega obravnavanja. Z objavo vzorčne ponudbe se preprečuje nastajanje ovir za vstop na trg. S tem se vzpodbudi vstop na trg novim ponudnikom in zagotovi učinkovito konkurenco pri zagotavljanju elektronskih komunikacijskih omrežij, elektronskih komunikacijskih storitev in povezanih zmogljivosti ter storitev.

Agencija meni, da je obveznost sorazmerna, saj zagotavlja tudi v prehodnem obdobju določeno stopnjo preglednosti z namenom vzpostavitve konkurence na trgu. Omogoča namreč jasen pregled nad dosedanjimi pogoji medomrežnega povezovanja in s tem možnost vstopa potencialnih ponudnikov storitev na maloprodajnem trgu.

4. obveznost zagotavljanja izbire in predizbire operaterja javnih komunikacijskih storitev

Agencija mora na podlagi 30. člena ZEKom operaterju s pomembno tržno močjo na področju zagotavljanja priključitve in uporabe javnega telefonskega omrežja na fiksni lokaciji naložiti obveznost zagotovitve dostopa do storitev vseh medomrežno povezanih operaterjev javnih dostopnih telefonskih storitev za njegove naročnike.

Agencija je v poglavju C obrazložitve te odločbe ugotovila, da ima družba Telekom pomembno tržno moč na obravnavanem upoštevem trgu. Pomembna tržna moč družbe Telekom pa je bila že ugotovljena na upoštevem trgu »Dostop do javnega telefonskega omrežja na fiksni lokaciji za rezidenčne uporabnike (maloprodajni trg)« z odločba št. 300-121/2005-20 z dne 26.09.2005 in na upoštevem trgu »Dostop do javnega telefonskega omrežja na fiksni lokaciji za poslovne uporabnike (maloprodajni trg)« z odločba št. 300-121/2005-21 z dne 26.09.2005

Agencija v skladu s tem meni, da je za razvoj konkurenčnosti na trgu posredovanja klicev potrebno zagotoviti tudi potencialnim operaterjem, da dostopajo do končnih uporabnikov družbe Telekom za določene vrste klicev ali kot predizbran operater za vse klice v različna omrežja, tako za nacionalne kot mednarodne klice. Predvidena obveznost preprečuje možnosti prenosa tržne moči na vertikalno integrirane trge, hkrati pa je predpostavka za razvoj konkurence na teh trgih.

Agencija je na podlagi navedenega družbi Telekom naložila obveznost, da omogoči svojim naročnikom dostop do storitev vseh medomrežno povezanih operaterjev bodisi z uporabo posebne številke izbranega operaterja bodisi s predizbiro operaterja, ki jo je možno preklicati v primeru uporabe prej navedene metode kot izhaja iz prve alineje pete točke izreka te odločbe.

Agencija ugotavlja, da obveznost omogoča in pospešuje vstop novih operaterjev na trg zaradi ponudbe storitev na maloprodajnem trgu. Obenem navedena obveznost omogoča izbiro končnemu uporabniku, ki se lahko odloča katerega, potencialnega, operaterja bo izbral ter omogoča slednjim, da v skladu s tem širijo svojo bazo končnih uporabnikov.

5. obveznost cenovnega nadzora in stroškovnega računovodstva

Agencija lahko na podlagi 27. člena ZEKom operaterju s pomembno tržno močjo naloži obveznosti v zvezi s pokrivanjem stroškov in nadzorom cen, vključno z obveznostmi glede stroškovne naravnosti cen in obveznostmi glede sistemov stroškovnega računovodstva, v povezavi z zagotavljanjem operaterskega dostopa.

Agencija se za naložitev tovrstnih obveznosti odloči v primerih, ko oceni, da bi operater s pomembno tržno močjo zaradi pomanjkanja učinkovite konkurence utegnil obdržati ali previsoke cene ali prenizko razliko med maloprodajnimi in grosističnimi cenami v škodo končnih uporabnikov.

Cene posredovanja klicev s fiksne lokacije v javnem telefonskem omrežju so previsoke, če lahko operater doseže nerazumno visoke dobičke, brez bojazni po izgubi tržnega deleža. To se lahko zgodi, če so ovire za vstop na trg zelo visoke in če ima operater na trgu monopol oz. prevladujoč položaj naupoštevem trgu.

Agencija ugotavlja, da obstaja naupoštevem trgu »Posredovanje klicev s fiksne lokacije v javnem telefonskem omrežju (medoperaterski trg)« pomanjkanje konkurence. V takšnih razmerah ima lahko družba Telekom kot operater s pomembno tržno močjo na temupoštevem trgu ekonomski interes za določena ravnanja kot je potencialno postavljanje prekomernih cen v škodo uporabnikov, ob odsotnosti ustrezne regulacije pa utegne priti do dejanske uresničitve tega interesa.

Cene medomrežnega povezovanja so bile do uveljavitve ZEKom regulirane cene. Agencija je dala prvič soglasje na cene medomrežnega povezovanja in cene za dostop do internetnih storitev z odločbo št. 331-1/2002/10 z dne 27.02.2002 in določila, da začnejo cene za enojni tranzit in lokalni dostop, ki jih je družba Telekom takrat šele vzpostavila veljati z dnem 01.04.2002 po predhodni objavi vzorčne ponudbe (RIO), ter potrdila tudi cene za dostop do interneta prek številok 0880 xx xxx in 0889 xx xxx. Ker družba Telekom do omenjenega datuma ni objavila vzorčne ponudbe, je agencija dne 09.05.2002 izdala odločbo št. 331-1/2002/34 z veljavnostjo cen od omenjenega datuma naprej.

Agencija je z odločbo št. 331-1/2002-50 (331-18/2002/2) z dne 31.05.2002 prepovedala zaračunavanje vzpostavitve zveze z omrežjem 0889, z odločbo št. 331-18/2002-5 z dne 07.06.2002 pa potrdila ukinitve vzpostavitev zveze z omrežjem 0880.

Z odločbo št. 331-1/2002-42 z dne 16.05.2002 je agencija potrdila tudi prehod iz obračunske enote impulz, na minutno obračunavanje v času večje prometne obremenitve in dve minutno obračunavanje v času manjše prometne obremenitve, kar je vplivalo na cene dostopa do internetnih storitev.

Družba Telekom je 26.07.2002 v Uradnem listu RS, št. 66, št. objave Ob-75001, objavila vzorčno (referenčno) ponudbo. Ker družba Telekom ni predložila novega predloga cen za medomrežno povezovanje, je agencija z začasno odločbo št. 331-40/2002/1 z dne 23.08.2002 določila nove, nižje cene minute medomrežnega povezovanja in naložila spremembo vzorčne (referenčne) pogodbe v skladu s to odločbo. Na podlagi tega je družba Telekom oblikovala svojo ponudbo za posredovanje klicev (str. 23 analize). Agencija je obenem v postopku analize ugotovila tudi ponudbo za posredovanje klicev (klicni dostop) v internetna omrežja (str. 24 analize).

Iz analize gibanje cen posredovanja klicev za dostop do interneta v času večje in manjše prometne obremenitve, je agencija ugotovila, da se cene niso spreminjale, razen na koncu prvega opazovanega obdobja, ko se je spremenil sistem obračunavanja. Družba Telekom je na številki 0880 xx xxx ukinita zaračunavanje vzpostavitve klica, na številki 0889 xx xxx pa je spremenila obračunski interval (5 minut v času manjše obremenitve in 2,778 minut v času večje obremenitve), številko 0888 xx xxx pa je uvedla z dnem 01.10.2002. Pri opazovanju gibanja cen za dostop do interneta v primerjavi s prometom, agencija meni, da je rast prometa najverjetneje posledica večje uporabe interneta in uvedbe nove številke za dostop 0888, kjer si družba Telekom in ponudnik interneta delita stroške uporabe (graf Gibanje cen – promet, str. 26 analize). Agencija tudi ugotavlja, da se lahko le cene klicev na številko 0880 xx xxx, glede na stroškovne elemente cene, primerjajo s cenami za posredovanje klicev preko izbire operaterja (enojni ali dvojni tranzit), v odvisnosti na koliko SX central je priključen operater ponudnik internet storitve. Cene klicev na številke 0889 xx xxx in 0888 xx xxx so razumljivo višje, saj mora Telekom Slovenije d.d. poleg posredovanja klicev zaračunati še stroške zaračunavanja svojim uporabnikom in v primeru klica na 0888 xx xxx še stroške internetnega dostopa, ki ga nudi medomrežno povezani operater.

Agencija je pri analizi posredovanja klicev na geografske številke drugega operaterja in cene posredovanja klicev na številko 0881 xx xxx za storitve mednarodnih prenosnih omrežij, ugotovila večjo razgibanost cen teh storitev. Cene so se prvič znižale dne 01.10.2002, drugič dne 01.08.2003 skladu z odločbo agencije št. 331-40/2002/6 z dne 07.07.2003 in sklepom št. 331-40/2002-7 z dne 14.07.2003, nazadnje pa so se cene zvišale z objavo nove vzorčne ponudbe o medomrežnem povezovanju maja 2004, ki je uvedla tudi izbiro in pred-izbiro operaterja (graf Cene posredovanja klicev, str. 27 analize).

Pri posredovanju klicev na številko 0881 xx xxx za dostop do mednarodnih prenosnih omrežij je agencija ugotovila, da se je z znižanjem cene iz 6,8 SIT na 6 SIT promet občutno povečal, to pa je vzrok tudi vstopa več operaterjev mednarodnih prenosnih omrežij na trg (graf Gibanje cene – promet, str. 27 analize).

Agencija ugotavlja, da se izračun cene posredovanje klica na fiksni lokaciji za dostop do internetnih storitev, ne bi smel razlikovati od cene posredovanja klicev v katerikoli drugo omrežje, ker gre tehnično za isto storitev. Gre le za razliko v signalizaciji med omrežjem družbe Telekom in operaterjem ponudnikom internet storitve. Nizka cena posredovanja

klicev za dostop do internetnih uporabnikov je opravičljiva zaradi interesa končnih uporabnikov po čim večji dostopnosti do internetnih storitev s pomočjo klicnega dostopa.

Agencija ugotavlja, da se cene klicev za posredovanje klicev na številko 0881 xx xxx, 0880 xx xxx in klicev storitve izbire ali predizbire z operaterjem znotraj istega nivoja ne bi smele razlikovati. Prav tako bi bilo potrebno, da bi družba Telekom Slovenije d.d. izenačila cene klicnega dostopa do interneta preko številke 0880 xx xxxx s cenami posredovanja govornih klicev, saj se stroški za eno ali drugo storitev ne razlikujejo. Skladno s tem bi morala tudi prilagoditi cene za klice preko številke za dostop do interneta 0889 xx xxx in 0888 xx xxxx.

Agencija ugotavlja, da je zaradi tega zelo pomembno, da so tako grosistične kot tudi maloprodajne cene določene na podlagi primerne stroškovne osnove, da so torej stroškovne usmerjene, kar omogoča pokrivanje učinkovitih stroškov in dolgoročno stabilnost poslovanja operaterja in s tem kvaliteto in kontinuiteto opravljanja potrebnih storitev uporabnikom, vzpostavlja oblikovanje cen na primerljivih osnovah.

Agencija je zaradi navedenega proučila metodo popolno alociranih stroškov na podlagi računovodstva preteklih stroškov (FAC HCA). Agencija ugotavlja, da ta metoda ne more učinkovito nadomestiti odsotnost konkurence in posledično neprimernih cen. Na eni strani so prekomerno visoke cene lahko rezultat neučinkovitosti na strani operaterja s pomembno tržno močjo, na drugi pa lahko ta metoda (FAC HCA) da napačne spodbude za investiranje, tekoči («current») stroški se namreč lahko zelo razlikujejo od preteklih («historic») stroškov. Stroški operaterja s pomembno tržno močjo na podlagi njegovega računovodstva po preteklih stroških (HCA) so zaradi navedenega neprimerni in jih agencija za presojo stroškovno naravnanih cen posredovanja na fiksni lokaciji ne more upoštevati.

Agencija je pri izbiri metode za oblikovanje stroškovno naravnanih cen poleg stroškovnega in teoretičnega vidika upoštevala tudi stanje na področju oblikovanja cen v družbi Telekom.

Agencija je zaradi vsega navedenega družbi Telekom naložila obveznost stroškovne naravnanih cen in oblikovanja cen na podlagi metode popolno alociranih stroškov (FAC) in tekočih stroških (CCA) kot izhaja iz prve alineje šeste točke izreka te odločbe in obveznost vzpostavitve sistema stroškovnega računovodstva, ki temelji na metodi popolno alociranih stroškov (FAC) in tekočih stroških (CCA) do 01.03.2006 kot izhaja iz druge alineje šeste točke izreka te odločbe.

Agencija meni, da je postavljeni rok primeren, tako z vidika zahtevnosti vzpostavitve sistema stroškovnega računovodstva kot je opisan zgoraj kot tudi z računovodskega vidika, saj se zahteva vzpostavitve novega sistema ob začetku leta šteje kot najboljša praksa. Obenem agencija ugotavlja, da je bila družbi Telekom že na podlagi 75. člena ZTel-1 naložena obveznost stroškovne naravnanih cen na podlagi tekočih stroškov in tudi na podlagi stroškov učinkovitega zagotavljanja storitev.

Agencija mora v skladu s šestim odstavkom 27. člena ZEKom zagotoviti, da je v primeru obvezne uporabe sistema stroškovnega računovodstva za podporo cenovnega nadzora javnosti na voljo opis sistema stroškovnega računovodstva, ki prikazuje vsaj glavne kategorije, po katerih so stroški razvrščeni v skupine, in pravila, ki se uporabljajo za razporeditev stroškov. Obenem je določena obveznost, da skladnost s sistemom stroškovnega računovodstva preverja pooblaščen revizor.

Agencija je na podlagi vsega navedenega družbi Telekom naložila obveznost, da objavi na svoji spletni strani najkasneje do 31.05.2006 opis vzpostavljenega sistema stroškovnega računovodstva, ki prikazuje glavne kategorije, po katerih so stroški razvrščeni v skupine in

pravila, ki se uporabljajo za razporeditev stroškov skupaj s poročilom revizorja ter o objavi obvesti Agencijo za pošto in elektronske komunikacije Republike Slovenije kot izhaja iz tretje alineje šeste točke izreka te odločbe.

Agencija je obenem zaradi vsega navedenega družbi Telekom naložila obveznost, da v skladu z vzpostavljenim sistemom stroškovnega računovodstva oblikuje in objavi cene posredovanja klicev s fiksne lokacije v javnem telefonskem omrežju in pošlje Agenciji za pošto in elektronske komunikacije Republike Slovenije stroškovno dokumentacijo in podrobnejšo kalkulacijo objavljene cene, iz katere bodo razvidni vsi elementi cene, vključno s stroškovno strukturo lastne cene, najkasneje do 31.09.2006 kot izhaja iz četrte alineje šeste točke izreka te odločbe.

Agencija zaključuje, da so navedene obveznosti, skupaj s postavljenimi roki primerne in sorazmerne. Nadzor nad grosističnimi cenami je namreč nujno potreben, da se alternativnim operaterjem omogoči dostopnost komunikacijskih storitev na grosističnem trgu po cenah, ki jim bodo omogočale konkurenčnost na maloprodajnih trgih. V primeru stroškovno naravnanih cen bo operater plačeval le zmogljivosti, ki jih potrebuje pri posredovanju klicev iz omrežja družbe Telekom. Obenem agencija ugotavlja, da je pomembno, da je revizija sistema narejena preden se ta začne uporabljati, saj se le tako lahko zagotovi, da je uporabljeni sistem primeren.

Agencija ob vsem navedenem ugotavlja, da je nujno potrebno tudi v prehodnem obdobju do vzpostavitve ustreznega sistema stroškovnega računovodstva in določitve ter objave stroškovno naravnanih cen zagotoviti, da ne bo na upoštevem trgu prišlo do motenj konkurence. V skladu s tem agencija zaključuje, da bi morala družba Telekom do izpolnitve naloženih obveznosti kot so opisane zgoraj v okviru cenovnega nadzora oblikovati razumne cene posredovanja klicev s fiksne lokacije iz svojega javnega telefonskega omrežja in jih agenciji utemeljiti po osnovah, navedenih na strani 31 te odločbe, na podlagi katerih agencija ocenjuje razumnost zadevnih cen.

Družba Telekom v dopisu št. 01/30-214-55 z dne 22.08.2005 navaja, da je naložitev obveznosti določitve razumne cene nesorazmeren ukrep v luči vseh ukrepov, ki jih agencija predvideva v okviru cenovnega nadzora in stroškovnega računovodstva in da bi bil ta ukrep primeren le v okviru naknadnega (ex post) cenovnega nadzora in v primeru povišanja cen s strani družbe Telekom.

Agencija ob tem zaključuje, da je naložitev obveznosti določitve razumne cene nujno potrebna v luči prehodnega obdobja do vzpostavitve ustreznega sistema stroškovnega računovodstva in oblikovanja stroškovno naravnanih cen na podlagi podatkov iz tega sistema ter pravne varnosti za potencialne uporabnike storitve posredovanja klicev s fiksne lokacije v javnem telefonskem omrežju družbe Telekom. Obenem agencija meni, da določitev razumne cene ne predstavlja ukrepa določitve cene, ki bi bila stroškovno naravna v skladu s sistemom, ki ga mora družba Telekom šele vzpostaviti, ampak pomeni določitev cene na način in pod pogoji, ki bodo agenciji omogočili vpogled v samo strukturo razumne cene in ki bodo omogočili primerjavo s cenami te storitve v primerljivih državah članicah EU.

Agencija bo tako proučila navedene utemeljitve družbe Telekom glede razumnosti cen in ocenjevala razumnost teh cen na osnovi:

- primerjave grosističnih z maloprodajnimi cenami
- strukturiranosti zadevne grosistične cene

- primerjave s cenami posredovanja klicev iz omrežja družbe Telekom in cenami posredovanja klicev s fiksne lokacije v javnih telefonskih omrežjih v drugih državah članicah EU kot tudi s povprečjem teh cen (»benchmark« analiza)
- primerjave s povprečno višino grosističnih cen dostopa in posredovanja klicev v EU in v primerljivih posameznih državah članicah EU in
- potenciala za vstop alternativnih operaterjev kot uporabnikov storitev posredovanja klicev s fiksne lokacije v javnem telefonskem omrežju na zadevne maloprodajne trge, ob upoštevanju možnosti doseganja razumnega donosa na teh trgih, glede na razliko med grosistično ceno storitev dostopa in posredovanja klicev in maloprodajno ceno (tržna naravnost).

Agencija meni, da bo le tako lahko nadzorovala oblikovanje grosističnih cen na upoštevnem trgu do oblikovanja ustreznega sistema stroškovnega računovodstva. Obveznost oblikovanja razumne cene je po mnenju agencije nujna in sorazmerna. Obveznost je nujna zaradi preprečitve oblikovanja previsokih cen posredovanja klicev na upoštevnem trgu ali premajhne razlike med grosističnimi in maloprodajnimi cenami na upoštevnem trgu, ki bi onemogočale vstop alternativnih operaterjev na vertikalno integrirane trge. Obveznost je sorazmerna, saj ne nalaga sistemskih sprememb, temveč zgolj utemeljitve razumnosti grosističnih cen posredovanja klicev s fiksne lokacije v javnem telefonskem omrežju družbe Telekom na podlagi navedenih meril in izračunov.

Agencija je na podlagi vsega navedenega družbi Telekom naložila obveznost, da od dokončnosti te odločbe in do oblikovanja in objave cen v skladu s četrto alinejo te točke izreka, oblikuje razumne cene za posredovanje klicev s fiksne lokacije v javnem telefonskem omrežju in da posreduje zahtevane podatke v roku šestdeset (60) dni od dokončnosti te odločbe, kot izhaja iz pete alineje šeste točke izreka te odločbe.

6. obveznost ločitve računovodskih evidenc

Agencija lahko na podlagi 25. člena ZEKom operaterju s pomembno tržno močjo naloži obveznost, da vodi računovodske evidence za določene dejavnosti ločeno od računovodskih evidenc za ostale dejavnosti.

Agencija naloži to obveznost zaradi nadzorovanja izpolnjevanja obveznosti zagotavljanja enakega obravnavanja ali kjer je to potrebno, zaradi preprečitve neutemeljenega navzkrižnega subvencioniranja.

Agencija ugotavlja, da je vodenje ločenih računovodskih evidenc v nekaterih primerih pogoj za nadzor nad izvajanjem nekaterih drugih obveznosti operaterja s pomembno tržno močjo, kot npr. nadzorovanje izpolnjevanja obveznosti zagotavljanja enakega obravnavanja in nadzorovanje izpolnjevanja obveznosti oziroma preprečitve neutemeljenega navzkrižnega subvencioniranja storitev. Agencija meni, da v primeru da ne bi naložila obveznosti ločitve računovodskih evidenc, sploh ne bi mogla nadzorovati obveznosti enakega obravnavanja (nediskriminacije). Obveznost ločitve računovodskih evidenc je potrebna zaradi nadzora nad cenami za isto storitev, ki jo operater zagotavlja sebi in drugim operaterjem. Le tako lahko agencija nadzoruje, da cene niso določene previsoko in ugotavlja ali družba Telekom sploh izpolnjuje naložene obveznosti iz te odločbe.

Agencija je na podlagi vsega navedenega družbi Telekom naložila obveznost, da začne z 01.03.2006 voditi ločene računovodske evidence za dejavnost povezano s posredovanjem klicev s fiksne lokacije v javnem telefonskem omrežju ločeno od računovodskih evidenc za ostale dejavnosti kot izhaja iz prve alineje sedme točke izreka te odločbe.

Agencija ocenjuje, da je naložena obveznost sorazmerna in nujna, saj težav na trgu ni mogoče odpravljati z milejšimi ukrepi, ki bi pripomogli k učinkoviti konkurenci na trgu in podpirali interese državljanov.

Agencija lahko naloži operaterju s pomembno tržno močjo v skladu z drugim odstavkom 25. člena ZEKom obveznost zagotavljanja preglednosti njegovih grosističnih cen in internih obračunskih cen. Agencija ocenjuje, da v tej fazi naložitev obveznosti preglednosti internih obračunskih cen ni nujno potrebna. Obveznosti, ki jih agencija naloži operaterju s pomembno tržno močjo, morajo biti namreč sorazmerne s koristmi, ki so posledica izpolnitve teh obveznosti. Ker obveznost preglednosti internih obračunskih cen pomeni globlje posege v organizacijsko strukturo družbe Telekom, je agencija odločila, da bo obveznost preglednosti internih obračunskih cen naložila le v primeru, ko druge naložene obveznosti, kot izhajajo iz te odločbe, ne bi dosegale pričakovanih koristi, kar bo agencija ugotavljala v okviru naslednje tržne analize.

Agencija je na podlagi navedenega naložila družbi Telekom obveznost, da zagotovi preglednost svojih grosističnih cen kot izhaja iz druge alineje sedme točke izreka te odločbe.

V skladu s 117. členom ZEKom izdaja direktor agencije splošne akte ter odloča o posamičnih zadevah iz pristojnosti agencije.

Ker pri vodenju upravnega postopka niso nastali stroški, je agencija odločila kot izhaja iz osme točke izreka te odločbe.

Pouk o pravnem sredstvu:

Zoper to odločbo je v skladu s 119. členom ZEKom mogoče sprožiti upravni spor v roku 30 dni od njene vročitve. Upravni spor se sproži s tožbo, ki se vložijo pri Upravnem sodišču Republike Slovenije v Ljubljani. O sporu odloča Upravno sodišče Republike Slovenije na sedežu v Ljubljani. Tožbo se lahko pošlje priporočeno po pošti ali da ustno na zapisnik pri sodišču. Tožba se vložijo v treh izvodih, priložiti pa je treba to odločbo v izvorniku ali overjenem prepisu.

Ta odločba je na podlagi 22. člena Zakona o upravnih taksah (Uradni list RS, št. 40/04 – uradno prečiščeno besedilo) takse prosta.

Postopek vodil/a:

Odgovorna oseba:

Tomaž Simonič

v. d. direktorja